

DISSERTATIO HISTORICA
DE
ORIGININE
Vetustissimi Lippiensis agri Monumenti
HERMIENSBURGK
ET
HERMIENSUL,
Veterum Saxonum Idoli.

Quam,
FAVENTE DEO TER OPT: MAXIMO,

SUB PRÆSIDIO

Nobilissimi ac Consultissimi VIRI,

DN. GERHARDI Van MASTRICHT,

J. U. D. hujus in Alma hac Academia Anteces-
foris Ordinarii: nec non Historiarum Pro-
fessoris P. & Celeberrimi,

*Cunctis Germaniæ Antiq: Cultoribus,
in Auditorio majori*

Ad Octobr. M. DC. LXXXVI. Hora sol.

Placidè examinandam

proponit

ERNESTUS CASIMIRUS Wasserbach / Auct.
LIPPIA - WESTVALUS.

DUISBURGI ad RHENUM;

Apud FRANCONEM SAS, Academ. Typogr.

Anno M. DC. LXXXVI.

*Prodiit iterum Lemgov.
1692. n°*

II. Westfal.

327,26

Westph. Vol. 24

*Hic solius Equit.
testibus animi, memo-
riam huius inveniendi-
mam Commendare
voluit debuit: Vir
Consultissimus Wilhelmus
a Lohm D: Senatorius Neve-
gasium Gravillius, Amicus
Cyprius etc. nomine huius
Lippiensis Veterum
H. P.*

P A T R I Æ,

E T

P A T R I Æ P A T R I,

ILLUSTRISSIMO ac GENEROSISSIMO
D O M I N O,

C A S I M I R O,

COMITI, AC NOBILI
DOMINO IN LIPPIA &c. &c.

DOMINO MEO CLEMENTISSIMO,
SUSCEPTORI MEO è FONTE BAPTI-
SMATIS, AD EXTREMUM VITÆ HA-
LITUM HUMILIMA OBEDIEN-
TIA COLENDO,

Hoc quale quale specimen Academicum,
testimonium humilimæ submissionis,
pietatis, & grati animi, cum studiorum
meorum ulteriori commendatione,

Eà qua par est observantiâ,

Humilimè,

Do, Dico, Consecro,

ERN: CASIMIRUS Wasserbach/
Auctor & Resp:

103 (0) 50
Illustrissime ac Generosissime

C O M E S,

Domine Clementissime,

Linguâ, quæ majoribus nostris odiosa, id est Romanâ, tibi PATRIÆ PATRI CLEMENTISSIMO, meam de Hermiensburgk sententiam conscriptam offerre simul & consecrare non erubesco: jubent hoc & apertè stimulant elegantissimæ illæ literæ, quibus me ad imbibendum hanc Romani sermonis elegantiam non semel Clementissimè & paternè exhortari voluisti, quas quoties inspexi, quod nunquam non facio, abunde mihi per Te ac os Tuum illud Romanum, Luppiam Patriam nostram compensare posse videtur quicquid in legionibus Latinis ac nobilitate Romana cum Quintilio Varo, non procul Teutoburgensi saltu in illâ occubuerit: Quare non solùm, quod spero, veniam dabis calamo nostro, quamvis rudi: verùm etiam æquibonique consules, quòd Illustrissimum nomen Tuum, quò uno recreor ac reficior, huic schediasmati ascribere ausus fuerim: de Hermiensburgk enim erat, quo agebam, monte, quem ab annis plus millenis sexcentenis habuimus cum gloria & ostentatione in Patria nostra publicum, conspicuum, sacrum, ad quem non minus Liberator Germaniæ Harminius, quàm Tu Heroum tradux incolumitatem nobis, tranquillitatem, felicitatem, imò splendorem atque gloriam peperisti: ad quem non solùm ego, qui non procul ab illo vitalem & libertatis hanc auram hausi, sed & atavus, avus, parens, nec solùm illi, verùm & nobiscum tot subjecti Comitum Lippiensium benignitatem,

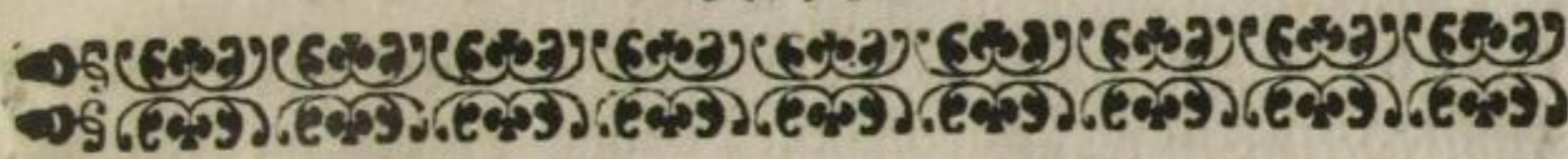
EPISTOLA:

gnitatem, gratiam incomparabilem, Tuamque inprimis
 Clementiam experti, quam ignorat nemo: Hinc etiam
 est, quod omnes boni cives Te ferant in oculis, & pro salute
 Tua vota nuncupent indefessa; Verum injuria esset, pau-
 cis illa dicere aut potius dicendo deterere velle, inhæ-
 reant potius, inhærebuntque mihi per omnem vitam tena-
 cissime recordationes illorum: Accipe igitur folia hæc, quæ
 soles, gratiâ DOMINE CLEMENTISSIME, quæ, si non ad
 referendam, saltem ad prædicandam gratiam faciunt,
 gratique animi mei voluntatem ostendunt, quem piè tan-
 tisper conservabo, Dei gratiâ affulgente, donec præter
 verba calamumque aliquid rependere possim. Precor itaq;
 humillimâ submissione, ut Dissertatiunculam hanc Cle-
 mentiss: benevolentia contra æmulum livorem, tanquam
 conatus juveniles defendas; fortè Harmini nomen, decus
 & virtus Generosos illos spiritus, TIBI GENEROSISS: CO-
 MES, à majoribus Tuis infusus, magis excitabunt ad æmu-
 lationem, quæ Tibi, Tuæque GENEROSISSIMÆ soboli,
 Tibique subjectis omnibus salutaris & gloriosa & nunc &
 apud posteros, procul dubio futura est. Vale præsidium
 & dulce decus Patriæ, meq; imposterum, ut hætenus, gra-
 tiosâ Tuâ benevolentia prosequi & ad majora impellere
 perge. Scripsi Duisburgi ad Rhenum Kalend: Octobr:
 M. DC. LXXXVI. qui est supra noningentesimum decimus
 quartus annus ab destructione tropæi in monte Har-
 mini

CLEMENTIÆ VESTRÆ

Humilimus Cliens
 & Cultor

ERNEST, CASIMIR. Wasserbach.

IN NOMINE UNIUS & TRIUNIUS

A & Ω,

I.

ermania Amplissima Gentium, populorumque Mater, Europæ decus, libertatis domicilium, nunquam rebus gestis caruit, quibus æternam apud omnes nationes sui sibi nominis gloriam famamque acquireret. Verum inter tot clara, quæ vix recenseri possunt, belli monumenta, vix majora vel magis inclyta in tota Germania relicta, quàm in agro Lippiensi, clariora proculdubio futura, nisi in ea incidissent tempora, quibus Germani facere fortia, quàm scribere malebant. Idcirco quicquid de Castello & flumine Alifon, ara Drusi, Quintilii Vari legionum tumulto novimus, quicquid de Celeberrimo apud Marfos templo Tanfana, Teutoburgensi saltu, simulacris, lucis, & nemoribus ad Luppian Diis consecratis superest, horum omnium memoriam famamque debemus scriptoribus Romanis vel Francicis, qui dum bella gentis suæ inseruerunt annalibus, hujus quoque Lippiensis agri inclyta belli monumenta æternitati consecrarunt. Quanquam itaque diversis cladibus à Romanis, aliisque scriptoribus celebretur, sufficere tamen hinc nobis omnium verissima atque præstantissima præconia possunt, quòd, dicente Tacito, ad *Luppian liberata à Servitute Germania*: ibidemque teste Crantzio *Lux Christianæ Religionis Germania à Carolo M. accensa sit*: Ita *Luppia fontes* non minus Germaniæ libertatis, quàm Religionis hujus Christianæ fontes meritò dicuntur.

Tacit. Annal. lib. 2. c. 7.

Idem Annal. lib. 1. c. 60.

Idem Annal. lib. 2. cap. ult. Crantz. in Saxon. lib. 2. c. 9. 10. & cæteri Francic. Script.

II.

Res sanè memorabilis, quod eodem propè loco ad Luppian, quo Harminius trium legionum sanguine flumen turbaverat, Carolus M. Saxones superare & in his undis baptizare debuerit, quasi Germani non nisi à Germanicâ virtute, & superstitione Saxonum, non nisi à Religione Christiana frangi potuissent: Hinc quum tot tro-

A 3

pæa,

pæa, bellicque monumenta in campis hisce relicta, quæ etiamnum summa cura lustrant, admirantur, domique prædicant peregrini, ignorantes sæpissimè unde illa sua prisca tueantur nomina, contenti si saltem ex famâ vel narratione de illis locis referre quædam possint: Ego multis fabulis offensus, ut veritatis, non tantum patriæ, amor postulat de Lippiensis agri monumento vetustissimo, Heermiensburgk accolis dicto, publicè differere decrevi: Ita tamen ut fere tantum quæ supersunt veterum Scriptorum testimonia colligerem, ex iis, quæ possem elicere, patriæ vindicarem, quicquid remotiorum scriptorum sententiis hodiè obscuratum, & sæpissimè sine iudicio, quæ fama ab exteris tulerat, chartâ consignatum, probe discuterem, tandem etiam oblatâ occasione, quæ ad historiam belli Francici ex ruderibus nostris melius intelligendam facerent, admitterem: sic tamen ut in hisce omnibus nil mihi credi velim, sed illis, quos dicendorum citaturus sum testes. Sed oggeres: Si ex aliis habes, quid affers novi? Utinam ego quidem novi nihil, sed veterum omnium monumenta tibi exhibere integra, ipseque tacere potuissem; aut quum hæc longa dies, omniumque voracissimum tempus abolerit, quid consilii, quàm veterum Scriptorum testimonia colligere atque illa suis locis artibusq; restituere; præsertim cùm sic se habeat cum studio Antiquitatis, verba sunt Illustris & ex utroque Cæsaris Scaligeri: quod soli nihil, multi parum, omnes aliquid sciamus: Interim, quum res ardua sit, teste Plinio, vetustis novitatem, novis auctoritatem, obsoletis nitorem dare, non rogo, sed obtestor te benevolum Lectorem, ut si in perscrutandis hujus vetustissimi monumenti ruderibus in *tubera*, truncos, & Saxa impegerimus, toties ignoscas, quoties opus sit, & quod tibi fieri vis, alteri facias.

Plin. in
Præfat.

III.

Ante progressum flagitat ordo, situm vetustissimi monumenti, de quo acturi sumus, præmittamus. *Heermiensburgk* mons est Comitatus Lippiensis, cæteris montibus excelsior, & in planitiem extensior, quæ in vertice instar campi apparet, silvaque instar coronæ eam cingit, amænitate delectabilis, ut universi hujus delicias quodammodo repræsentare videatur: Ad orientem oppidulum Luidi, exterisque notas, eorumque magnoque concursu celebres acidulas Purmontanas adspicit, ad Occidentem habet Bardorum quondam pagum

gum

gum hodie *Bardentrup*, oppidum *Blomberg* ac montem à nive primum & ultimum in illo plerumque conspicua *Winterberg* dictum; ad septentrionem Solis fontem, vulgò *Sonneborn*, pagum; ad meridiem inclytam respicit *Schydrum*. In mappis Geographicis, non recte *Herlingsberg* vocatur. Nomen unde habeat, non consentiunt Scriptores. Seculi ac Westvaliæ nostræ Immortale Ornamentum Dn. Ferdinandus Furstenbergius, Præsul Paderbornensis, ac Justus Winckelman *Libertatoris Germaniæ Harminii* arcem hîc exstitisse, quum regnum adfectaret, tradidere. Quod tamen verosimile mihi minime videtur. Patrium enim Germanis priscis fuit, ut magis eorum virtus conspicua esset conservareturque, ex lapidibus nulla condere monumenta, nec fidere munitis arcibus sed Spartanorum exemplo, virtute se potius munire, omnique munimento validius habuerunt, munimento non egere. Hinc Tencteri cæterique trans-Rhenani populi, missâ ad Ubios legatione, postularunt ab iis, ut pro communi gentis societate muros Colonix, munimenta servitii, detraherent; etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis oblivisci. Neque quisquam eorum qui Romanas, in Germaniam expeditiones fusè descriperunt, vel verbulo munimenti vel urbis ullius munitæ per Germaniam usque ad sæculum à nato Servatore quintum meminit.

I V.

Certè si arx Herois Harminii eo tempore uspiam in Germania extitisset, Tacitus, Scriptor accuratissimus, nunquam silentio illam præteriisset, Econtra, inquit, nullis Germanorum populis habitari urbes satis notum est, colunt discreti ac diversi, ut fons; hinc *Sonneborn*, *Billerbecke*; ut nemus; hinc saltus Vari *Varenholtz*, *Langenholtz*; ut campus; hinc *Humfeld* & plurima alia loca inde dicta; ipsis placuerunt: Cujus moris quàm iidem fuerint tenaces, argumentum est, quòd Romanorum in amplam Germaniam excursiones castella non reperierint sed excitarint. Audiatur Lucius Florus: Victor Drusus, inquit ille, in provinciæ tutelam, præsidia ac provincias ubique disposuit per Mosam flumen, per albim, per Visurgim per Rheni quidem ripam, quinquaginta amplius castella construxit: Unius, quantum memini in Westvalia nostra saltem castelli *Alison* hodiè *Eljen* ad *Luppianam* muniti Historici meminere. Carolus idèd Magnus quia omnium Cæsarum conatus in Saxonia subigenda, eam-

que

Ferdin. Furstenb. in Paderborn. Monument.

Tacit. lib. IV. Histor.

Tacit. de morib. Germ.

Florus lib. 4. c. 10.

Cranzius in
Saxon. & Ai-
monius.

que Relligione imbuenda supergressus, cum bello Saxones perseque-
retur, nullas hic offendit arces, nisi de quo jam agimus *Heresburg*, &
quorum adhuc rudera sunt, *Sigeburgk* à Sicambri ad Ruram flumen,
quod hic Duisburgi Rheno miscetur, positum. Dein Brunonis ad
Visurgim validum munimentum *Brunesberg* atque *Iburgk* nunc
paulo detorto vocabulo *Driburgk* dictum, Ecclesiæque Paterbor-
nensi à Carol. Magn. donatum, memoratur. Hæc secula videtur
respexisse Elegantissimus Germaniæ Poëta, dum in Saxea Germa-
norum mænia, minantesque hodie cælo turres, ferratasque por-
tarum obices seq. Epigrammate ludit :

Sabinus
Poëta.

*Quando vix ullus stabant circumdita muris
Oppida nec præcepss fossa, nec agger erat :
Incluta tunc belli Germania laude vigebas,
Hostes tibi nullos incutiere metus :
Ast postquam fossis nunc es munita profundis
Aggeribusque urbes cingit arena tuas.
Nunc virtute cares, nunc supplex porrigis ultero
Omnibus imbelles hostibus ipsa manus.
Grandia nimirum tumidis quod cornua cervis
Hoc tua te fossis mania cuncta juvant.*

V.

In Epist. de-
dic. ad Epig.
sua pro Hil-
debr Groth-
hufio. Salis-
uff: An. 1559.
9. Kal. Nov.

Potius itaque ipsorum accedimus sententiæ, qui in hoc montè
nobilissimum veterum Saxonum idolum *Hermienſul* existisse tra-
diderunt, probabimusque porro ex antiquissimis Scriptoribus, lo-
corumque monumentis hoc primitus non idolum, sed tropæum
Liberatoris Germaniæ Harminii, Romanique Populi terroris fuisse,
ut posteris virtutis hujus æternum monumentum esset: Verum
majorum pietatem, quum serius interpretaretur subsequentium
inscitia sæculorum, quod inter plerasque gentes factum novimus,
hanc ipsam etiam statuam in Idolum transformavit. Ante verò
quam ad hæc progrediamur, causa præmittenda est, quare Che-
ruscorum Duci Harminio grata posteritas hanc columnam posue-
rit, memoriamque ejus conservare voluerit: De quo verissimè Phi-
lipp: Melanchton in Epist. Dedicat. ad Illustres Comites Lippien-
ses Domin: Bernhardum VIII. & Simonem Comitem Lippix &
Purmont, *Harminius*, inquit, in illis campis, qui nunc vestris
ornati

ornati

& HERMIENSUL:

ornati sunt ecclesiis, doctrinâ & ædificiis, *delevit tres legiones Romanas, & assidue bella in his regionibus gessit.* Nam cum Quintilius Varus Romanis exercitibus & castellis Germaniam servituti & tributis obnoxiam reddere vellet, Germanorum libertas haud Romanorum fasces, secures, togas & severiora armis jura æquo animo ferre potuit. Igitur quum Varus exitiali errore se insidiosè à Rheno, ubi maxima imperii vis erat, in Cheruscos, ad ultimos Bructerorum ab Harminio abduci passus fuisset; inter montes crebris convallibus inæquales, ipse Q. Varus paludibus, silvis, locorum tempestatumque iniquitate circumvallatus, à Germana pube cum tribus legionibus ad interneccionem trucidatus est: Sævitur sine discrimine in omnes, maximè in Caufidicos, aliis oculos eruebant, aliis manus amputabant, unius os sutum, recisa prius lingua, quam in manus tenens Germanus, *Jam, inquit, vipera sibilare desine.* Factum hoc quidem inter Luppiam & Amisiam amnes, haud procul Teutoburgensi saltu, in quo Reliquiæ Vari legionumque insepultæ dicebantur. Tuentur adhuc loca hæc post tot annorum spatia prisca sua & à victoria Harminii inclyta nomina; dicitur Teutoburgensis saltus ad hunc usque diem ab Accolis *de Teutenberg*, Teutoburgum *de Auleburgk*. Vidimusque ibidem, de quibus Tacitus agit, Amisiam & Luppiam fontes, quorum primus ad Stapelæ montem *Stapelberg*, alter ibidem atque in eo loco, qui ab ipsa origine fontis *Lippe spring* nomen deduxit, conspicitur. Hic etiam nobiles paludes, de quibus Vellejus, & *Rodenbecke* ac *Knockenbecke* ab sanguine ossibusque Romanorum denominati rivi. Hic ara Drusi atque tumulus Vari legionum. Hic etiam *campus* in eadem serie peregrinantibus, cujus medio (teste Tacito) albentia ossa, fragmina telorum, equorumque artus adjacebant, cum gloria & virtutis majorum suorum ostentatione ab incolis monstratur, qui etiamnum hodiè post tot sæculorum decursus indelebile à victoria quod Germanis *Winnen*, nomen *Winfeld* tuetur: Reperta sunt in illo à majoribus nostris numismata Romana, fragmina telorum, exesa rubigine pila, diversique generis arma, quorum non minimam copiam p. m. recondens Præfectus præturæ Bracensis avus meus amico suo Henrico Meybomio olim Helmstadium transmisit, hodieque reliquiæ in illis campis effodiuntur, quæ memoriam commissi prælii cum Romanis conservant.

B

VI. Miror

Tacit. Annal.
lib. 1.

An. Christ.
10.

Dio Histor.
Rom. lib. LVI.
Vellej. lib. II.
cap. CIX.

Sched. late de
Diis German.
Syr. 3. cap. 3.
à pag. 477.

Florus lib. 4.

Tacit. Ann.
lib. 1. cap. 61.

Idem.

Ibidem.

Vellej. lib. 11.

Tacit. lib. 2.
cap. 7.

Tacit. Annal.
lib. 1. c. 61.

P Jovius
Italus.

Miror itaque ac nescio, num ignorantia & obscuritas Geographiæ veteris fecerit, num gratificari Patriæ & amicis scriptores voluerint, ut dudum Paul. Jovius, vera dissimulans, se facere exprobranti regessit, qui nullâ reverentiâ vetustatis tantum decus ambitiose sibi suisque asseruerunt; Otto Frisingensis & Abbas Urspergensis & cum his Nauclerus, Huttenius Inclytæ cladis locum prope Augustam Vindelicorum; Irenicus in Misniam; Æneas Sylvius Moguntiam; Aventinus Duisburgum Clivorum; Mutius Francofurtum ad Mœnum; Johannes Gigas & Nicolafius Strombergam transtulerunt: Ast horum opinio explosa, postquam tam Literarum ac Literatorum quàm Paderbornensium ac Monasteriensium Princeps Ferdinandus Furstenbergius, non ita dudum ex hac mortalitate evocatus, ac nobis quot Patriæ totidem luctus monumenta reliquens, Ex Dione, Vellejo, Tacito, tum ex consensu recentiorum scriptorum, verissime locum tantæ cladis Westvaliæ ac patriæ nostræ vindicasset, posuissetque Harminio in illis ipsis finibus Tropæum sequens, quod tam liberatæ Germaniæ quàm ejus ingenii monumentum æternum habebitur.

Vide ejus
Monument.
Paderborn.

TEUTOBURGENSIS. SALTUS. LOCA. VASTA. PERAGRANS.

PAULISPER. CÆPTUM. SISTE. VIATOR. ITER.

HIC. RAPTA. AQUILAS. CERNIS. MONUMENTA. LATINA.
INVENIES. VARI. RELIQUIASQUE. DUCIS.

EGIT. HIC. ET. CELEBREM. THIETMALLO. TESTE. TRIUMPHUM.
SAXONUM. CAROLUS. DEPOPULATUS. HUMUM.

UT. MERITO. DUBITES. ROMANA. CÆDE. CRUENTA.

HARMINIO. MAJOR. NUM. SIT. HABENDUS. HONOS.

Georg. Agric.
Appell. rer.
Metallic.

Nec minus illi errant, qui putant ossa trium Vari legionum in Hispaniam transportata esse, quod ex seq. Monumento Georg. Agricola ibi ut ajunt ad Ilerdam reperto, probare conantur: OSSA. MIL. V. ET. XIX. CUM. QUINTIL. INTERFECTO. JUSSU. GERMANICI. IMPERATORIS. HUC. COLLATA. QUIESCUNT. Sunt & nonnulli, qui ossa huc & illuc in exstructa ipsorum cænotaphia delata esse volunt. Verum non multum in illis refutandis laborabimus, cum clarissimè ex Tacito constet, trium legionum ossa, sextum post cladis annum, à Romanis,

Tacit. Annal.
l. i. c. 62.

Romanis,

Romanis, nullo noscente, alienas an suorum reliquias humo tege-
rent, mœstis simul ac infensis condita, atque Cœnotaphium ex ce-
spite iis positum fuisse. Refragratur illis etiam lapis, qui in Vivario
Clivienfi Illustrissimi Herois & Principis Joh. Mauritii Nassovii Co-
lonia Trajana illuc traductus exstat, quem nuper vidi, hanc legi
ejus inscriptionem.

Tacit. Annal.
lib. 1. c. 62.

Quæ sic legenda

M. COELIO. T. F. LEM. BONO. ♂.
LEG. XIX. AN. LIII.

**CIDIT. BELLO. VARIANO. OS-
SA. INFERRE. LICEBIT. P. COE-
LIUS. T. F. LEM. FRATER. FECIT.

M. COELIUS. M. COELIUS.

M. L. M. L.

PRIVATUS. THIAMINUS.

MARCO COELIO TITI FILIO LEMOVICI
BONO CENTURIONI LEGIONIS DECI-
MÆ OCTAVÆ, ANNORUM QUINQUA-
GINTA TRIUM.

OCCIDIT BELLO VARIANO OSSA IN-
FERRE LICEBIT P. COELIUS TITI FI-
LIUS LEMOVIX FRATER FECIT.

Subscripti duo Cœlii liberti fuerunt, qui
cum eo ad Luppam perierunt.

M. L. Marci Libertum denotat.

♂. Centurionem vel centuriam denotat, in-
terdum etiam legionem, utrumque viri
docti observarunt;

Vid. alterum
Harminium
Rab. Herm.
Schelium ad
Polybium in
notis.

hoc tamen loco centurionem significat, cujus insigne baculus ex
vite factus, quo castigabantur milites & quidem citra infamiam.
Vitem istam gessit M. Cœlius miles Romanus apud Lemovices in
Gallia natus, occisus ad Teutoburgensem saltum in prælio Variano.

VII.

Post hanc cladem Harminii Cheruscorum Ducis nomen magnum
factum est, quicquid enim priscae Græcorum & Romanorum vir-
tuti opponi posset, in hoc deprehendebant, nemo sanè ^{nec} vel ipsi
Romani de Harminio sine stupore cogitare poterant, utpote qui
non primordia populi Romani, sicuti alii reges Ducesque, sed flo-
rentissimum regnum lacefferat. Quid aliud, inquit Tacitus, quam
cædem nobis Crassi, amisso & ipse Pacoro, infra Ventidium nobis
dejectus oriens objecerit? At Germani Carbone & Crassio, & Scau-
ro Aurelio, & Servilio Cepione M. quoque Mancio fuis vel ca-
ptis, quinque simul consulares exercitus populo Romano, Varum,
tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt: Suffragatur huic
Svetonius; Graves ignominias cladesque duas, nec alibi quam in
Germania accepimus. Paulò post *exitialem* vocat, tribus legioni-
bus cum Duce Legatisque & auxiliis omnibus cæsis. Quantum

Tacit. Annal.
lib. 2. c. ult.

Tacit. de mo-
rib. German.
c. 37.

Sveton. in
vita August.
c. 23.

B 2

illa

illa ipso Cæsari Augusto metum incusserit, idem Scriptor graphicè
 ibidem exprimit, dum adeo consternatum dicit, ut per continuos
 Idem
 ibidem. menses barba capilloque submisso, caput interdum foribus illide-
 ret, vociferans: *Quintili Vare legiones redde*, diemque cladis mæ-
 Dies cladis. stum habuerit ac lugubrem: Qui dies ille fuerit ex communi quasi
 pacto scriptores siluerunt: Collocat Beroaldus in IV. non. Sextil.
 Florus lib. 4. quo male ad cannas pugnatum est, ex illis L. Flori verbis: Varus
 cap. 12. res perditas eodem quo Cannensem diem Paulus & fato est & animo
 secutus. Circa aut paulò post autumnæ æquinoctium contigisse col-
 ligo, quòd victores Germani nil præter quorundam castellorum
 obsidionem illo anno moliti sint, & vix *Alison* acceperint. Idem
 confirmant crebræ ventorum, pluviarumque agmina ac tempesta-
 tes, quibus Varum quasi conflictatum ex Dione intelligimus. De-
 Dion. lib. 56. nique hac clade etiam factum, ut imperium, quod in littore oceani
 Flor. lib. IV. non steterat, in ripa Rheni fluminis staret, ut raptæ binæ ab Roma-
 cap. XII. nis aquilæ Imperii Germani insignia fierent, quæ etiamnum in hunc
 Tacit. Annal. usque diem vii tutem Germanorum ad sidera quasi portare videntur,
 lib. 1. c. 61.

VIII.

Vidimus jam ex antecedentibus, quantum miraculum fortunæ
 & virtutis fuerit Harminius, quomodo exercitum omnium fortissi-
 Vellej. lib. 2. mum, disciplina manu, experientiâque bellorum facilè inter Ro-
 cap. CX X. manos milites Principem, ad interneccionem trucidaverit, qua in
 re etiam major Alexandro Harminius dicendus, cum non in mol-
 Huttenius in les Persas, imbecilles Indiæ inciderit nationes, sed florentissimum
 Dial. imperium Romanum lacessierit, unde & ab ipsis hostibus Libera-
 Tacit. Annal. toris Germaniæ nomen reportavit: Posthæc infelix, Romanis
 lib. 2. c. ult. abscedentibus & Maroboduo æmulo pulso, regnum affectavit, si-
 ve illud suis deberi meritis existimarit, sive ut quisquis excellen-
 Idem. tissimus est ingenio & animo invictissimo, ita ad dominationem
 maximè proclivis existit: sed adversariam popularium Libertatem
 habuit, quibus uti propria erat Libertas, ita pati difficillimum ma-
 Idem ibidem. lum potius, quàm servire poterant. Virtute tamen contra æmulos
 æternum hoc Germaniæ decus certabat; quumque virtute frangi
 non posset, dolo propinquorum cecidit, tanto graviori scelere,
 Cic. in Orat. quanto tetrius habetur, cognatorum prostertere fraudibus illum,
 pro Quint. quem non vis hostilis, non florentissimi Imperii Romani legio-
 nes

nes læserant. Sed hic quoque notandum quod sicuti in cæteris ferè Alexandri Magni fatum, ita noster Harminius & in vitæ fine subire debuerit: uterque ferè ætate æqualis ac scelere suorum subversus est. Alexander duodecim annos regnavit: Harminius idem potentia explevit. Ambo orientem fortunam moderatè, & prudenter tulere; sed ad postremum magnitudinem ejus non cæperunt. In Alexandro iram & violentiam Arrianus & Curtius, in Harminio, Vellejus & Tacitus perstringunt. Ille juvenis res maximas brevi tempore confecit, hic nondum vigesimum quintum annum egressus, cum clarissima post homines natos victoria adversus Romanos potiretur, servitutem, ut Tacitus loquitur, è Germania pelleret. Expeditionum etiam terminos Columnas aureas Alexandro M. ultra Caucasum Colchicum erectas esse Ptolmæus testatur, columnam non quidem ex auro, sed saxo gratam posteritatem Harminio posuisse, quæ postea in idolum Ermensul vel Hermensul transit, è vetustissima memoria repetituri sumus.

Tacit. lib. 2.
An. cap. ult.

Curtius de rebus gestis Alexand.

Tacit. Annal. lib. 20.

Ptolmæi in Geograph.

IX.

Præmittimus tamen, flagitante ità ordine, varias ejus denominationes seu scriptiones ex antiquis novisque Scriptoribus, isto ordine, ut eas, quæ ab instituto & mente nostrâ maxime remotas censemus, primo loco referamus. Nobilis Adrianus Schrieckius Dominus Rhodorni, qui magno labore, non tamen semper felici successu, Celtica & exotica ad Germanicam dialectum & originem revocare studet, quare & sæpe Eruditis vapulat, vocat ERMENSUL vel HERMENSUL; probatque Vignerii Lectionem Hermanfaul; dividitque vocem, ut etymologiam nobis tradat Germanicam: HER-MANS-HOL. quasi, viri dominantis antrum. Melius, sed tamen non late ab hoc recedunt, qui HERMANSAUL habent, ut sit: *Hermanni Saul.* seu *Hermanni Saal. Sal* vel *Saal* Germanis aulam denotare tralatitium est, ita refert vocem Regino^a: Id probat Aventinus^b, & Dresserus, in millenario quinto: Spangenbergius^c: sed hi quam longissimè à sententia nostra recedunt. Saxonicon Chronicum Moguntia anno 1492. excusum habet *Armensul*, Sigebertus Gemb.^d *Hormesul*. Antiquissima scriptio est *Irminsul*; Ita Annales Fuldenses, Ditmarus Mersburgensis^e, Aimonius^f, Lambertus Schafnaburgensis, Hermannus Contractus, Abbas Ursper-

Origin. Celticar. lib. 22. num. 41. pag. 531. & in indice secundo.

^a Reg. in Chron.

^b Ann. Bojor. lib. 1. & 4.

^c In Chr. Sax. cap. 73.

^d In Chron.

^e Ditm. Mersb. lib. 2.

^f Aimon. de reb. gest. Fran. lib. 4. c. 69.

gensis, aliique ad annum 772. Alii modica mutatione *Irminful* efferunt, Adamus Bremens. ^a Albert. Stadenf. Clariss. Barthius ^b *Ermenful*, cum auctore vitæ Carol. M. à Pithæo editi appellat. Proxime ad nos, & ut censemus ad verum, accedunt, qui *Hermensull* nominant, ita Regino Roleving. ^c & *Hermenful*, ita antiquus latis auctor MS. vitæ Caroli Magni apud Meybomium. Lupold. de Babenb. de zelo veter. German. Princ. ^d ita & Magnum Chronicon Belgicum. Ex quo clara habemus indicia ab Herminio vocem esse ortam *Hermen-*, & *Herminful*, Herminium illum Heroem satis refert, quod facile postea mista adspiratione in *Erminful*, & *Irminful* transire potuit, pro varia enim dialecto Germani quidam voces aspirant, quidam sine aspiratione legunt; uti in *Heresburg*, *Ersburg* & *Eresburg*, & aliis factum de quo vid. Meybomium in *Irmensula* cap. 2. Aventinus insuper Hermioni sacram; alii vero publicam fuisse columnam volunt, quasi *Idermanful*, id est: asylum & commune omnium præsidium Germanica lingua. Quare Gobelinus *Hermen* vel *Ermen* Græcum *Ἑρμῆν* Mercurium præsidem esse hunc statuum & hanc nominasse tradidit: Vereor tamen imo non dubito quin omnia hæc falsa sint, nullo enim credibile fit argumento, Martis, Mercurii, Saturni, &c. nomina cognita vel usurpata à majoribus nostris fuisse, ut ut latentem vim numinum illorum noscerent; Ast Romani quum forsan ritus à sua superstitione non alienos inter Germanos deprehenderent, Romanum nomen Diis indiderunt, quod infrà clarius ex Tacito demonstraturi sumus. Quod si autem ex vocabuli affinitate dictum aliquid valet argumentum, non alii quam fortissimo Principi ac Germaniæ Liberatori Harminio hanc statuum erectam fuisse conjicimus, qui Teutonibus *Heerman* dicitur. In quam opinionem præter Davidem Chytræum, inclinare videtur Vir Incomparabilis J. G. Vossius, qui statuum illam primitus Harminio tanquam Heroi positam erudite judicat, forsan ut ab illa Germanorum animi ad majorum virtutem accenderentur; Testatur enim Salustius, non figuram tantam vim in se habere, sed memoriâ rerum gestarum eam flammam egregiis Viris in pectore crescere, neque prius sedari, quam virtus eorum famam atque gloriam adæquarit. Verum quum literarum secreta, quibus belli facinora, ducesque posteris transmitterent, Viri Ger-

mani

^a Lib. 1. c. 6.
Hist Eccles.

^b Adverf. lib 4.
cap. 2.

^c de Laud. Sa-
xon. part. 2.
cap. 3.

^d Lib. 1. c. 14.
& lib. 3. c. 8.
cap. 14.

Aventin. An-
nal. Bojor.

Gobelin.
lib. 38.

Tacit. in fin.
IV. Hist.

Voss. lib. 2. c.
32. de Idol.

Salust. in bel-
lo Jugurth.

Tacit. de mo-
rib. Germ.

mani pariter ac mulieres ignorarent, factum est, ut subsequantium sæculorum simplicitas columnam hanc Harminio positam alio torqueret, & Deum vel Dei effigiem exhibere crederet. Hinc ortum quod in statua Harminii postea cultus Mars vel Hercules, uti Vossius conjectat; addo non solum Martem & Herculem, sed & Mercurium & Apollinem simul in Harminio coli potuisse, si vera esset statuæ descriptio, quam Wernerus Rolwing producit, quam postea videbimus & refutabimus.

Lege auctoris libri Sapientie c. XIV. v. 14. &c. elegantissime de his differentiis.

X.

Mentio nostræ columnæ seu Idoli antiquissima occurrit in scriptoribus Francicis, & quidem temporibus Caroli Magni, seculo octavo decurrente; quod satis ostendunt citati Auctores in anterioribus, qui diversam nominis scriptionem nobis dederunt, & plerique qui in Chronologiis ad annum 772. ejus mentionem faciunt, frustra in anterioribus quæritur. Antiquiora tamen habemus monumenta moris, quòd Germani suos Heroas soliti sint celebrare monumentis seu columnis, Tacitus in suo de Morib. German. libello, *Et superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit, sive adit Hercules, seu quidquid ubique magnificentum est, in claritatem ejus referre consensimus.* Ex quo probabile, secundum morem, quoque Herminio, libertatis Germanicæ restitutori, idem contigisse; Consuetudinem tangit, in multis alias falsus, Wittekindus Corbejenfis, qui floruit anno 972: sub Ottone Primo, quo mortuo, ad filiam ejus scripta sua misit. De Saxonibus hæc refert. *Cum penes Regem Ermenfrid summa victoria esset, aram victoriae construentes, secundum errorem paternum, sacra sua errore proprio venerati sunt, nomine Martem effigie columnarum innitentes, Herculem loco solis, quem Græci appellant Apollinem. Ex hoc estimationem illorum apparet utcumque probabilem, qui Saxones Originem duxisse putaverunt à Græcis, quia Hermin (videtur respicere ad nostrum idolum) vel Hermes Græcis Mars dicitur, quo vocabulo ad laudem vel vituperium usque hodie etiam ignorantes utimur.* Verum est, quod Deos & Heroas columnis honorarint Germani, sed ex cæteris multa falsa sunt. Certè Hermen vel Græco vocabulo Ἑρμῆς non Martem, sed Mercurium significat, ut pueris in Scholis notum, nisi cum Doctiss. Spelmanno in Gloss. ab Ἄρῆς deducas, ut *Ermen sal*, sit
Martis

Tacit. de Moribus Germanorum cap. 34.

Wittekind in annal.

Martis columna. Sed nimis violenta est illa conjectura nullusque, quod scio, auctorum probatorum *Eg pro Marte posuit. Fallit itaq; argumentum Wittekindi, quo ambitiosè à Græcis Saxonum originem deducere voluit, tanquam nemo antè fabulosos Ilii Cineres, ante furiosum Hectorem, ante Priami cadentis domum, inter Germanos nobilis esse posset. Ego cum Tacito illorum opinioni accedo, qui Germaniæ populos, nullis aliis aliarum nationum connubiis infectos, propriam, sinceram & tantum sui similem gentem existisse arbitrantur. Fuit itaque Hermes ille, de quo hic agitur, non Mars, neque Hermion V. Imperator Veteris Germaniæ, Pronepos Regis *Man*, filius Tuiskonis, parentis auctorisve nostri, ut Aventinus forsitan ex antecedentibus infert ac tradit; Verùm magis probabiliter Cheruscorum Dux famosus, & Præses Harminius, cujus effigies in columna erat conspicua. Quod Glossator antiquus productus à Spelmanno, clare affirmat. *Hirmensul* Colossus, altissima Hermi-
 ni Columna. Verissimum quoque est, quod dicit Wittekindus, hodieque omnes Germani intelligunt, quanquam non agnoverint forte, qui eum ediderunt, quòd idem nomen apud Germanos ignominia & laudis habeat significationem, nam *Ermman* Germanis pauper est, adspiratio pro diverso ore ac ingenio ipsorum additur, diversus enim uti hodie, sic & olim eorum dialectus fuit, dein laudis & honoris nomen denotat *Heermin* vel *Heerman*, Exercitus ducem, *Haire* vel contractè *Heer* exercitus Germanis est, inde vocabula *Heerfarten*, expeditiones bellicæ; *Heerschild* clypeus, *Heerstelli* locus castrorum & quo adhuc uti consuevimus *Heerhold* fecialis, derivata sunt. Manet etiam Germanis quibusdam à *Gar* & *man* dictis, proprium, ut vocabulum *Man* bellicarum & civilium dignitatum nominibus addant, ut *Hauptman*, *Ambtman* & in similibus multis.

XI.

Magnum ac grave huic sententiæ nostræ argumentum ex gravissimi Taciti adsumimus Annalibus, ubi dicit: *Harminius canitur adhuc barbaras apud gentes*: eadem testatur in de morib. Germ. libello de Hercule; *primum omnium virorum fortium in praelia ituri Herculem canunt*, quem etiam postmodum refert, columnis fuisse honoratum. Ex quibus Spigelius sacram Herculi Hercyniam
 Silvam

de Moribus
 Germ. c. 4.

Aventin Ann.
 Bojor.

Wittekind in
 Annal.

Lege Poët.
 Teutonici de
 S. Annone
 Rhythm. què
 Opitz edidit.

Tacit. de mo-
 rib. Germ.

Lib. 2.

Tacit. de mo-
 rib. German.
 esp. 34.

silvam fuisse conjicit, sed nobis dissentientibus, potius Aventino accedimus, qui lucum & montem proximè Reginoburgum ad Danubii ripas Allemanno Herculi victori more majorum dedicatum fuisse, quem etiam hoc nomine in Bajarìa adhuc designari, plurimaque ejus vestigia superesse testatur. Ejus etiam æreum signum, in Richavia cænobio servatum, jussu Cæsaris Maximiliani Tyrillios translatum accepimus. Quum itaque Hercules ob domi militiæque egregia patrata facinora illud à gratâ posteritate nactus sit, ut post mortem apud barbaras gentes adhuc caneretur, ejusque memoria in columnis ipsi sacris servaretur: Quidni, inquam, Cheruscorum Duci ac Liberatori Germaniæ Harminio, quo majorem nulla ætas vidit, nec ulla forsan videbit, Columnam *Heermiensul* erectam crederemus; quum & ipsi hostes, jure Civitatis Romanæ, Equestri post Senatoriam amplissimâ dignitate, ipsum decoraverint. Cum nomen Columnæ, *Hermin* seu vocabulum *Sul*, *Suel*, aut ut superiores hodiè Germani dicunt *Seul* Columnam & quidem ab antecedente nomine memoriæ *Hermin* sacram indicet. Probabili itaque conjecturâ, si non firmâ, ex antecedentibus credimus *Hermensul*, Columnam positam esse Cheruscorum Heroi incomparabili Harminio, ut is, qui naturæ parum vixit, patriæ multum, gloriæ semper viveret: rectèque, cum Tacitus dicat, Cani adhuc Barbaras apud gentes de Harminio, credimus eum & columnâ, majorum more, altero honoris monumento, decoratum esse. Falluntur itaque, qui vel Mercurio vel Marti primitus positam volunt hanc columnam, quanquam non inficias imus, postquam origo ejus oblitterata paulo, locum Idolo factum esse, potuisse in eo vel coli Mercurio vel Marti similem Germanorum Deum; aut posteros opinatos esse, fuisse statuâ alicui Deo positam. Cum enim Cantiones & Rythmi apud Germanos essent eorum diaria & annales, facilis etiam erat interitus memoriæ hujus vel illius Herois, suggerente tempore indices novas cantilenas, novis surgentibus Heroibus per fortia facta claris. Concidit sententia Johan. Aventini, qui Hermioni, quinto Germanorum, Regi positum temptum & *Hermiensul* refert; interpretaturque Hermanni vel Hermionis aulam Irmensulam nostram. Nec meliora sunt, quæ, Conrad. Urspergensis, de Saxonibus & Irminsula tradit, dum non ad Herminium eam refert, sed

Avent. Annal.
lib. 3.

Sched. de Dit.
Germ. synt. 3.
cap. 2.

Tacit. Annal.
lib. 1. & 2.

Annal. 1. 2.
in fine.

Aventin. lib.
1. & 1V. An-
nal. Bojor.

C

Germanicè

Eindius in
Chron. Ze-
land lib. 2.
pag 138.
Crantz lib
3. Sax. cap 9.
Munſt. lib.
3. Coſmog.
cap. 43.

Germanicè interpretatur *Ider mans ſul*, verba ejus ſunt ſequentia. Frondofis arboribus frondibusque venerationem exhibebant. Truncum quoque ligni non parvæ magnitudinis in altum erectum ſub dio colebant, Patria eum lingua Irminſul appellantes, quod Latinè dicitur univerſalis columna, quaſi ſuſtinens omnia. Probat hoc quoque Eindius: & quod citatus ſcriptor dixit *ſuſtinens omnia*; hoc, ſervato ejus etymo, alii referunt ad univerſale aſylum; Crantzio, & ex eo Munſtero quaſi *Ider mans ſul* eſt aſylum publicum. Nec inep̄tè forte *Hermienſul* dicitur aſylum publicum fuiſſe, nam diu eſt quod ſtatuzæ Principum aſyla fuerint. Quod etiam jura noſtra multis locis probant, illique qui de Aſylis & Statuis ſcripſerunt. Sed inde dictam, abſurdum, non enim Statuzæ qualescunque erant Aſyla, ſed ideo erant Statuzæ Aſyla, quia Principibus poſita erant, à quibus vim Aſyli habebant, non à ſtatua aut columna. Oportet itaque *Hermienſul* Principi aut Heroi apud Germanos poſitam eſſe, & cui melius, quam Herminio, cujus nomen gerit, poſteaſque factam etiam aſylum. Quod etiam alia originatione in voce hac invenit Clariff. Spelmannus, qui *Hermienſul* conjicit dictam eſſe *Er-Marte* (quam tamen violentam conjecturam ſupra rejecimus) tum ex *Mun* pro *Mund* tutelam, profugium, inde hodie *Mund, Vormund, & Sul*, columnam denotante. Quaſi *Er-mun-ſul* ſit Martis columna tutelaris, ſeu profugii.

XII.

Sed ut magis pateat, *Hermenſul* non fuiſſe poſitam Mercurio vel Marti, nobis probandum eſt, quod illa numina Romana, ſeu potius nomina numinum Romana, Martis, Mercurii, Saturni &c. nec cognita nec uſurpata majoribus noſtris fuerint, ſed quod illa nomina à Romanis horum Diis impoſita, præſertim quando cultum Germanorum Deſtrorum in quibusdam cum ſuis convenire deprehenderent; hoc clariffimè teſtatur Tacitus, cum antiquæ Religionis lucum apud Naharvalos indicafſet, Deos, inquit, interpretatione Romani Caſtorem Pollucemque memorant: & ſub finem quarti Hiſtoriarum, Ditem Patrem, inſignibus, quæ in ipſo manifeſta, aut per ambages conjectant; ex hac autem conjectandi libidine, monſtra errorum à Scriptoribus nobis obtruſa, quis ignorat? Exemplum præbet idolum *Krodo* vel *Krodon*, quo adhuc in rei peſſimæ deteſtationem

Saxones

Tacit. Hiſtor.
lib. 4. in fin.

Saxones utuntur, cujus, cum Hama, Irmo, Flinno, Siba, aliis Saxonum Numinibus mentionem facit Saxo Gram. lib. 1. in arce Hartesburgk juxta montem Melibock erecti, quod Saturno comparant: Erat hoc Idolum in pisce stans, rotam ac urnam tenens lubricæ variantisque fortunæ, fragilitatisve nostræ indices; verissimè autem à Germanis Sol in eo colebatur, nam postquam majores nostri sensu corporis magis, quam animo Deum intueri cæperunt, teste Jul. Cæs. ad solem, lunam atque sidera oculos converterunt, ea quasi numina venerati sunt, quum eorum pulchritudine maxime moverentur: Interim cum in sole colendo ritus à Saturno suo non alienos Romani apud Germanos observarent, Idolum Germanorum in suum Saturnum transformarunt, nam ille, uti Sol, auctor temporum, sator ævi, teste Silio, habebatur, inde quoque immutata litera $\chi\rho\acute{o}\nu$ quasi $\chi\rho\acute{o}\nu$ Germanorum, idem cum $\chi\rho\acute{o}\nu$ Græcorum & Romanorum Saturno, esse debuit. Ideoque dies Saturni, Germanis *Sonnabend*, Belgiis ab eo *Saturdag* vocari debuit. Idem de Ermin vel $\eta\rho\mu\iota\nu$ dicendum est, quum Harminius Cheruscorum in bellis Præses fuisset, & Mars Romanorum bellis præesse crederetur, ex affinitate officii ac nominum ex Heermin Columna, Hermetis vel Martis columna à Scriptoribus facta est, quamvis per Martem & Apollinem etiam solem venerati sint, ut ex Vossio constat. Tempore Julii Cæsaris Germani ne fama quidem hæc numina ac nomina acceperant, teste Julio Cæsare; quem itaque alii adscribunt Germanis Mercurium aut Martem aut Isidem, hoc suâ, non Germanorum linguâ faciunt.

Crantz. in
Saxon. lib. XI
cap. 12.

Jul. Cæsar.
lib. 6. de bell.
Gall.

Silius Italicus
lib. 9.

Macrob. Sa-
turnal. lib. 1.
cap. 29.

Vossius de
Idololat.

Jul. Cæs. lib.
6. de Bell.
Gallico.

XIII.

Satis puto originem *Hermensuel* nos indicasse: ordo dissertationis postulare videtur, ut etiam locum, ubi steterit *Irmensul* nostra vel *Hermensul*, ex vetustioribus, quantum possumus, monumentis demonstremus. Ut in scriptione, origine, etymo, ita nec in loco columnæ nostræ, fani ejus, Idolique conspirant Scriptores; Omnes tamen in eo conveniunt, quod Saxonia vetus seu Westvalia fuerit locus Idoli. Longissimè illi aberrant à vero, qui Mersburgum in Misniam ad Salam detrudunt, quam forte nunquam Varus cum suis legionibus vidit; decepti quod *Heroburgi*, vel *Eresburgi*, veteres annales dicant cultum idolum, quod alii falsa originatione nominis

inducti,

inducti, *Mersburgum* vocarunt; alii postea *Mersburgum* ad *Salam* transtulerunt, cum *Heresburgum* in Germania amplius non inveni-
rent. Quæ res, ut verè Doctiss: & Illustrissimus Præsul Paderbor-
nensis, ait, nullam, aut levem, dubitandi causam habet, utrum *Eres-*
burgum sit in veteri Saxoniam, an ad *Salam* Thuringiæ flumen: Quia
omnes Scriptores collocant in Saxoniam & quidem *ad Lupiam*, ut
ipse Præsul & Doctissim. Meybomius satis probarunt. Quæ de re po-
stea pluribus in refutanda Doctissimi Meybomii sententia dicendum
erit. Propius ad nos, & ad verum accedunt qui ad *Visurgim*
seu ejus ripam sedem ei figunt, videatur Ado Viennens. Non
enim noster *Herminii Mons* ultra tres horas à *Visurgis* ripa distat,
ita ut commode à Romanis & Francis Scriptoribus dici possit,
stetisse ad ripam *Visurgis*, quod tantillum distat à flumine, ita
etiam alii ad fontes *Luppia* collocant, quia nec isti longè à *Monte*
Herminii absunt. Nec longè, longius tamen abeunt, qui ad *Ruram*
flumen ejusque confinia stetisse *Hermensul* putant, quod fecit Joh.
Letznerus, ex multis Chronicis conscriptis celebris, in *Vita Ca-*
roli Magni, ductus aut seductus forte per *Heresbergam*, nunc
Hertsberg urbem, quæ inter *Ruram* & *Monam* sita est. Magis
ad *Herminii Montem* accedunt, qui ad *Luppia fontes* collocant, quo-
rum maxima est copia, Ernest. Brotrufius *Histor. Anhalt.*, M. Wa-
gnerus, Lampadius. Huc ducti per Scriptorum Francicos. Longius
recedunt, qui *Driburgum* arcem diœcesis Paderbornensis trans-
ferunt; quod fecit Tilemannus Frisus; hoc enim sex horarum iti-
nere distat à nostro Monte. Longissimè, præter eos, qui *Merspur-*
gi in *Misnia* fuisse ad *Salam* volunt, abeunt, qui *Eresburgi* fuisse
putant, quod nunc volunt esse *Stadberg* in fluminis *Dimeles* initiis
sitam urbem, quæ à fontibus *Luppia* & *Amisæ* decem & duode-
cim horarum itinere, à nostro Monte quatuordecim distat. Pro
hac sententia tamen pugnat tanquam pro aris & focis, Vir Clarissi-
mus & de Antiquitatibus sequiorum seculorum, imprimis *Germa-*
niæ & in ea *Saxoniam* bene meritus, nostras *Henricus Meybomius*, in
Irmensula Saxonica, cujus magna pars occupata est in eruendo ex
vetustate *Eresburgo*, & collocando ibidem *Irmensula Saxonica* ejus-
que fano. Qui etiam Illustrissimum Præsulem *Ferdinandum de Fur-*
stenberg, in *Monumentis Illustribus*, quæ Paderbornensibus suis
posuit,

Monument.
Paderb. novæ
edit. p. 103.

p. 21.

Brotrufius
lib. 1. c. 14.
Wagnerus
in Vita Carol.
Mag.
Lampad.
Mellefic. hist.
Tilemann.
in Speculo de
Monet lib. 3.
c. 1. & 8.

posuit, in suam sententiam protraxit; Quare ibidem loci sequens Monumentum posuit.

HOSPES. ERESBURGI. PRÆRUPTAM. CONSPICIS. URBEM.
 ANTIQUA. CELEBREM. RELIGIONE. LOCUM.
 MART.S. IBI. QUONDAM. SIMULACRO. NOBILE. FANUM.
 SAXONIÆ. COLUMEN. PRÆSIDIUMQUE. FUIT.
 QUOD. LEO. VASTATUM. CAROLI. VICTRICIBUS. ARMIS.
 SACRAVIT. VERO. RESTITUITQUE. DEO.

XIV.

Operæ pretium nos facturos censemus, si illam à tam Magnis Viris propugnatam sententiam ad examen revocaverimus, tum erroris convincamus, errorisque fontes indicemus. Clariss. Meybo-
 mius, postquam diversam scribendi rationem ex variis Scriptoribus probasset, quod urbs hæc vel *castrum*, vel *castellum*, vel *civitas*, ita variè enim à mediæ ævi Scriptoribus vocatur, nunc *Eresburgum*, nunc *Eresbergum*, nunc cum aspiratione, de qua supra à nobis dictum, *Heresburgum*, *Heresbergum*, *Hæresburgium*. *Heroburgium* & inepte *Erichsburgum*, *Ersberg* & *Erisberg*, aliquibus etiam *Merseberg* & *Marsburg*, quasi Martis Montem, & *Areburgum* appellata sit; posteaque contra Crantzius probasset, non esse Mersburgum Misniæ ad Salam, sed Mersburgum Saxonum; tandem collocat id ad flumen Dimolam, vultque Statberg hodiè vocari. Fundamentum hujus opinionis sumit primum ex Wittekindo, qui describens bellum civile Ottonis Cæsaris cum fratre Danemaro, vel ut Ditmarus eum nominat, Tammone, id in Westvalia gestum refert, & Danemarum occisum in Templo Petrino Eresburgi. Verum id testimonium non probat, Stattberg esse Heroburgum vel Eresburgum Saxonicum, sed tantum in Saxonia fuisse Eresburgum, & Eresburgi fuisse Templum S. Petro consecratum, quod nec alienum à Monte nostro Herminii, ut postea patebit. Alterum fundamentum est, quod Leo Papa consecrarit in Heresburg sacellum S. Petro, teste Henrico de Hervordia ad annum Caroli 4. Christi 805. *Item perlatum est, inquit, ad Imperatorem, sanguinem Domini in Mantua civitate fuisse repertum: misitque ad Papam, ut hujus rei veritatem perquireret. Qui nactus occasionem exeundi, primo in Lombardiam, quasi pro dicta inquisitione, progressus est, indeque subito arrepto itinere ad Imperatorem venit ad Karisiam, villam juxta Remis, & Natalem Domini secum celebravit. Deinde Aquisgranum Papam Imperator per-*

Lib. de Is-
 menf. cap. 21
 & seqq.

Henric. de
 Hervord. Mo-
 nachus fuit
 Benedict.
 Mindens.

duxit, & post in Saxoniam antiquam, ibi Capellam in Bergkerken prope Mindam consecravit. Campanula quaedam, quam reliquit, etiam nunc videtur ibidem. Capellam etiam S. Petri in Eresberg, qua nunc Mersberg dicitur, consecravit. Verum illa consecratio Campanulae in Bergkerken pago qui hodie adhuc existat in monte prope Mindam, & consecratio Capellae S. Petri in Eresberg, si vera est, magis convenit nostro Monti Herminii, quam Stadbergae, quae Minda viginti quatuor ferè horarum spatio distat, cum Mindâ redux Imperator cum Pontifice nostrum Herminii montem transire, debuerit, qui Minda præter propter tribus milliaribus distat.

XV.

Ad ann. Caroli Magn. 4. Christi 805.

Tertium fundamentum petitum est ex privilegio consecrationis, quod Leo Papa III. reliquit certo sine die & anno, varia enim hujus sunt exemplaria, teste ipso Illustriss. Præsule Paderbornensi sæpius laudato: quod etiam ex Henrico de Hervordia refert Meybomius. Habet id Cardinal. Baron. ad ann. 799. n. XI; paulò tamen aliter quàm Henricus de Hervordia, quæ, & aliæ rationes valde suspectum reddunt istud dedicationis hujus privilegium. Quidquid sit, si vere ex Regesto Innocentii IV., qui tamen aliquot seculis post Leonem III. sedit, depromptum sit, probat id tantum in Saxonia fuisse Heresburgum, in eo dedicatum fuisse & Capellam D. Petro Apostolo; non vero, Heresburgum esse illam urbem, quæ ad Dymelam nunc vocatur *Stattberg*. Econtra multa sunt ab historicis de expeditione Caroli relata, quæ plane non Heresburgo illi Meybomii seu Stadbergæ, aptissime vero nostro Monti *Hermiensburg* conveniunt. Primum & stringens argumentum est, quod Antiqui & Coætanei Scriptores ponant Eresburgum ad Lupiam, id est in confinio Lippiæ, quod plerumque intelligunt, non tantum in ripa fluminis, sed etiam si aliquantum, non nimium, distet. Quæ res minus dubii habet, in Scriptoribus Francicis, quia tam longè distiti erant Eresburgo, nec Saxoniam notitiam habebant aliam, quam audirent. *Stattberg* autem non ad Lupiam, sed Dymelam & quidem plus minus horis decem distat à fontibus Lippiæ. Tum secundo, confines in Historia Caroli loci, optimè concordant cum nostro Monte *Hermiensburg*, dicitur enim Carolus *Luidi ad Ambram hodie Emmer Natalem Domini celebrasse*. Quæ semihorulae spatio à nostro Monte distat;

Adelmus Benedictin.

distat; Auctor. Annal. Franc. editus à Canisio, si vera scriptura, eam vocat *Lutundi*, & Regino ad ann. 784. vocat *Linhidi*: memoratur etiam Antiquissimis Scriptoribus *Schidra* aut *Schidroburgum*, ornatum à Carol. Magn. in æternam rei gestæ memoriam Collegio & Templo, quod adhuc de *Kercke in aulen-schyder*: dictum, ut volunt, quasi *Schiedort* unionis locus Caroli & Saxonum, ibi sæpè castra & diversorium Regis. Adelmus Benedictinus ad annum 784. *Rex Carolus, congregato iterum exercitu in Saxoniam profectus, celebratoque in castris Natalitio Domini die, supra Ambra fluvium in pago Huthage juxta CASTRUM SAXONUM, quod dicitur SCHIDROBURG, & locum vocabulo Rimi, quo Wisera, & Waharna confluunt, populabundus accessit; Item Poëta antiquus editus à Reubero, ad annum eundem.*

Henric. de Hervord.

Ad Ann. 734.

Arva petens, juxta fluvium confederat Ambra

Est ibi Castellum quod Schidrenburg vocitatur.

Auctor Vitæ Caroli M. à Pithæo editus, conjungit Schidroburgum & Luidam, in verbis: *Rex Carolus inivit concilium cum hyemis tempore ageret in Saxonia & celebravit Natale in CIDRIOBURG, alias SKNIDNOSBURG (credo lusum esse Auctoris in vocibus quas Latinè & Germanicè efferre voluit, ut Scidrioburg, ipsi dictum sit à scindo, hoc & Germanicè efferre voluit verbo Sneiden & sic duplici voce Scidroburgum Latinè & Skneidnoburg Germanicè locum efferre voluit) super fluvium Ambra, inde abiens in Saxoniam, venit usque ad Rimiæa. De Luida, Villa à Scriptoribus Francicis nominata, hoc addendum, malè illam à Joh. Piederitio vocatam Lugdunum Saxonia, ibique relictum præsidium à Carolo statui, aut à Lugduno esse hodiè Luigde, cum præsidium in ipso Monte Eresburg collocent Scriptores, & Luidi villa etiam ante Caroli adventum suum hoc nomen habuerit. Templum hic conditum à Carolo. Henr. de Hervordia Episcopatum vocat, qui postea in Vallersleve super Ericam, tum Vrosam Thuringiæ, tandem ab Otone Magno Anno 967. Magdeburgum sit translatus, vide laudatos Auctor. apud Illustriss. Præsulem. Facit huc tertio, quod Carolus non procul à Scydra vicerit & profligaverit Saxones, cum illi Eresburgum occupassent iterum, unde non procul Scydra campus, victoriæ ejus monumentum nomine suo refert, qui Siegholt, quasi*

Pag 31.

In Chron. Lippiensi.

Pithæus in Sax. Scriptis

In Monum. Ludæ p. 202.

filya

silva victoriæ nominatur, & ab occidentali parte alius campus, qui *op den dooden köppen* adhuc hodie vocatur, ubi fama & relatio hominum vult profugos à Carolo cæsos esse. Hæc loca duorum dierum iter fere distant Stadberga.

XVI.

Porro quarto referunt annales quòd aquæ penuria laborarit exercitus Cæsaris Caroli, cum Heresburgum superasset & *Hermiensul* destrueret, quodque subito in Monte fons vel scaturigo eruperit. Regino ad ann. 772. *Primo impetu* (Carolus) *Heresburg castrum* cepit, & ad *Hermanfaul* usque pervenit, & ipsum fanum destruxit, & aurum & argentum, quod ibi reperit, abstulit. Erat autem tum siccitas magna, ita ut aqua deficeret in supra dicto loco; & dum vellet ibi Rex duos aut tres dies manere, ut prædictum fanum funditus destruere posset, & aqua exercitui deesset, subito divina largiente gratia omnibus insciis, in quodam torrente aqua effusa largissime, ita ut omnis exercitus sufficienter haberet. Quæ Regino videtur descripsisse ex anonymo scriptore annalium Caroli M. à Frehero editi tom. 1. ad ann. 782. Qui loco torrentis meminit aquæ ex quadam cavitate erumpentis. Et Egolismensis Monachus, apud Pithœum, in vita Caroli M. Subita inquit Christi gratia, medio die apparuit iis Torrens ebulliens salubres aquas, ex qua exercitus & jumenta sufficienter recreati. Hic merito cum Illustrissimo Præsule Paderbornensi, cum sibi aquas deficere sentiret, ut hæc cum Statberga conciliaret, exclamamus: Quæ ad Dimolam (si nimirum in illa Heresburgum) esse potuit aquæ penuria? An Victorem Francum Saxones hostes aquatione prohibuere? Certe exercitui sitienti, non magis defuit, quam ingenio, sedem Eresburgi ad Dimolam propugnanti, aqua hic hæret. Nobis non hæret, qui non Stadbergam; sed Montem Herminii Eresbergam contendimus fuisse, nam in istius vertice, seu suprema planitie hodiedum apparet torrens ille quadrata forma, aqua limpidissima, in quo tempore æstivo sæpenumero apri voluntantur; Neque deest nobis etiam Capella, cujus meminit privilegium, si verum, Leonis III. Pontificis; In vertice ac radice enim Montis, vulgò ad *Eschenbroek* apparent rudera in altum adhuc surgentia; Vocaturque hodie *'t Hilgenhus*, à Carolo qui & mensibus Germana nomina indidit, ita dictus & exinde pagus adjacens *Hil-*
denhusen,

Ad Ann.
772.

Pithœus in
vit. Carol. M.

dēnhusen. Adhabitantes etiam referunt ex senum quasi per manum datis relationibus, Capellam hanc S. Petro fuisse sacram: Multa insuper de hoc primo Saxoniae templo, infra *Hermiensburg* positum, tradit Pideritius Lippiens. Chron. conditor, qui cum sæpè in opere suo aliquid humani passus fuerit, prohibet reverentia, ut de primo hoc Religionis Christianae templo, quo nullum vetustius in Saxonum oris exstat, temere certi quid sine auctoritate affirmemus. Hujus Capellæ diserte meminit scriptor anonymus Vitæ Caroli Magni, qui in Monasterio S. Gothardi Hildesiae adservatur; domumque à Carolo conditam, infra castrum ponit; verba sunt hæc. *Cum iterum red vivo certamine bellum reparassent, apparuit Dei gloria manifeste supra domum Ecclesie, quæ erat infra castrum, duo sanguinea scuta, videntibus multis Christianis & profanis &c.* Quinto etiam Comites de Pymont, nomine & natione Galli, hic sedem habent, relictæ à Carolo ad tutelam & regimen Saxoniae, ut cohiberent Saxones, si iterum rebellare tentarent; quem morem Chytræus & Personatus Monzambano, vere D. Puffendorff, probant. Habent etiam hodiè non longè ab Hermiensburg nostro arcem suam Comites Pymontani, splendidissimam, in aperto campo, à qua non longè distant famosæ acidulæ Pymontanæ, colore sapore ac virtute diversissimæ, etiamsi vix quatuor passus à se invicem distent; ubi, quod mireris, etiam fons unus est, calidissimas & quasi in olla ferventes, alter frigidissimas & limpidissimas aquas ebulliens. Quæ latius tamen exsequi non patitur instituti nostri & acroamatis Academici ratio. Sexto accedunt insuper rudera in Monte nostro Herminii, nam ingens murus in summitate eum instar coronæ cingit, qui adhuc ad tres, quatuor vel quinque pedes in altum eminet, quem vallis circumquaque ambit. In una parte planitiei intra murum magnus lapidum cumulus videtur, de quo nil dici aut conjici potest quid fuerit; in altera parte apparet murus quadratus, etiam aliquot pedes è terra eminens, ita ut vel domus vel *Capella* fuerit. Quæ omnia Stadbergæ frustra quæruntur, fatente Præsule Illustrissimo in Monumentis Paderborn. in Eresburgo suo, hodiè Stadberga, nulla aut exigua castri veteris vestigia superesse; quare nec Eresburgum Stadberga esse poterit, noster verò Mons esse potest, quem etiam, qui acidulas invisunt, tanquam Mon-

D

tem

Chronic.
Lipp.

Anonymus
script. Hilde-
siae extans.

Chytr. in O-
rat. Westph.

Monzamb.
cap. 3.
vid. & Egin-
hart. in Vitæ
Carol. cap. 7.
post med.

Monum. Pa-
derb. in Eres-
burg.

tem & castrum Harminii ascendunt, & nomina sua arboribus inscribere solent, quod Poëta ad Comites Pymontanos & Waldecenses expressit.

*Quique salutaris Pymont de gurgite fontis
Excipiunt undas divinas, Culmina Montis,
Herminii Statua, quae sunt loca sacra, revisunt;
Et mansura sui longum Monumenta per avum
Nomina frondosis, incidunt undique truncis.*

XVII.

Septimum Argumentum, à Numismatibus ibidem effossis, probat hic fuisse Idolum Hermiensulam, quæ hodieum adservantur, in quibus ab una parte homo seu miles videtur, habens more Saxonum crines in nodum retro retortos; ab altera parte legitur Harminii, per medium numismatis exaratum, non ut Romani solent, in circulum exaratis Characteribus, nomen. Forte *Eresburg* nobis refragari posset, quod multum differt ab *Hermiensburg*; sed id non ita longè abire fatebitur, qui veterum nominum detorsiones in Historia observavit. *Hermiensburg*, primum *Hermsburg*, & illud propter difficultatem literæ M. paulatim in *Hersburg*, mox *Eresburg* transiit. Nec forte adeo inficeta conjectura dici posset Montem fuisse *Herminii* seu ab eo nominatum, Arcem vero in Monte vocatam, *Heresburgum*, idque à Cheruscis, populis quorum Dux Harminius fuit, ipse Cheruscus, ut *Heresburg* sit quasi *Cherusburg*, in ipsa vero arce positam Duci columnam, *Hermiensulam* vocatam, ita Dux bina Monumenta, Montis nomen & columnam; socii Cherusci, quorum ope Romani cæsi; castrum suæ virtutis & fortitudinis habuerunt. Istam quoque hæsisse conjecturam Doctissimo Viro, & in antiquitatibus maximè harum regionum versatissimo, Hermanno Ewichio, observo, dum in Mappa Geographica, inserta *Teschemacheri* annalibus, referente typum Patriæ ejus *Julia*, *Clivia* & *Montium*, item *Saxoniae* tempore *Julii Cæsaris* & *Caroli Magni*, inter *Ruram* & *Monam amnes*, collocat *Heresburgum*, additque agnosce hic nomen *Cheruscorum*. Qua stante conjectura, cuncta quæ de *Mercurio*, quem *Hermin* quidam dictum volunt vel *Irmin*, quam sententiam tuetur Doctissimus *Spelmannus*, ut & de *Marte*: ejusque cultu apud *Saxones* & *Germanos* comminiscuntur Scriptores,

Hermannus
Ewichius Pa-
stor Vefalien-
sis.

Spelman. in
Glossar. &
Gobelinus.

res,

res, concidunt; dum Irmin ab Hermete, Heresburgum à Marte, qui *Ἄρης* Græcis dictus, deducunt: quod itidem conatur Spelmanus, ex eoque columnam vel Mercurio vel Marti, uti & Hermiensburgum fuisse consecratum, Numinaque illa à Saxonibus culta. Quare & posteritas Martispurgum vocavit, vel Montem Martis, ut Græcam vocam *Ἄρης* ut putabat, Latinè efferret. Quod recentiores demum fecerunt, fatente id Gobelino, cujus locus prolixior est quam ut possit hic inferi, dignus tamen qui de Monte nostro & Irmensula legatur, vel in ipsius Cosmodromio, vel apud Meybomium de Irmensula, qui totum exhibet cap. 5. Ex quo hæc tamen sententiæ nostræ commoda transcribimus, quod expresse neget Eresburgum Montem Martis appellatum; additâ etiam ratione: *Et inde, inquit, supra dicti, accipientes occasionem, dixerunt Montem Martis, sed non reperiuntur libri antiqui, nec privilegia nec literæ aliæ, quæ habent quadringentos annos, ubi reperitur hoc nomen Montis Martis, de loco supradicto.* Quæ valde suspecta faciunt diplomata de Monte Martis, vixit enim sub Imper. Sigismundo & fuit Decanus Bilefeldensis, ut procul dubio ei loca illa & diplomata cognita fuisse oporteat, quæ ab anno millesimo ab eo negantur. Nil tamen sine tabularum inspectione de iis affirmare possumus aut audemus. Hoc tamen de Monte Martis conjicimus, forte melius & certius à Marsis Germaniæ populis, quàm à Romanorum Marte illis ignoto numine, derivari posse. Nec opus eorum conjectura, qui ab Hera, quæ Græcis *Ἥρα* Latinis Juno est, Heresburgum ducunt. Melior fortè adhuc Gobelini opinio qui ab honore, Germanus *Ehr*, Eresburgum deducit, quasi fuerit locus venerationis, concurrentibus undique Saxonibus Eresburgum ad colendam Irmensulam nostram. Sed hisce detorsionibus non indigemus, cum omnia sunt Germanicæ originis, castrum à Cheruscis, Mons ab Harminio pariter cum columna nomen habeant. Est tum Eresburgum non longè à ripa Visurgis, non procul à fontibus Luppix, est in Saxonia, cum ex- clusione Misniæ & Salæ.

Spelman. in
Glossar.

Meybomius I
cap. 5.

Vide thes. 13.
& vetustiss.
Sax. Script.

XVIII.

Nec tamen præfractè negare volumus, *Stadbergam* potuisse olim habuisse *Eresburgi* nomen, vocatumque fuisse sequioribus temporibus *Montem Martis*. Quod magis adhuc persuadent ea, quæ

D 2

Doctiss.

Monument.
Paderborn.

Vita Car. M.
pag 16.

Lambec. in
Biblioth Vin-
del. lib. 2. c.
5. seg. 32.
pag. 401.

Wagnerus in
Vita Car. M.
Lampadius in
Mellific.
Piederit. vide
thes. 13.

Doctiff. & Illustriff. Præful de Furstenberg in suo Monumento, quod Eresburgo ad Dimelam posuit, tum ea quæ Doctiffimus Meybomius de ea differuit. Quare ad eam conjecturam dilabimur, plura fuisse loca, quæ nomen hoc habuerunt, omnia tamen in Saxonia sita. *Primum* Eresburgum ad Dimolam, tum *secundum* Eresburgum inter Monam & Kuram, nunc *Hertsberg* vocatum, quod Heresburgum nominat Hermannus Ewichius, supra laudatus, cui etiam imminet Mons quidam, & *Tertium* in Monte nostro Herminii, ubi Columna Herminii *Iymensula* extitit. Juvant conjecturam nostram, quod Antiqui Scriptores Francici distinguere videantur inter Eresburgum, & locum devictorum Saxonum & destructi idoli. Egolismensis Monachus in Vita Caroli Magni à Pithæo editus hoc innuit. *Deinde Synodum tenuit (Carolus) ad Wormatiam, & inde perrexit Saxoniam, & Eresburgum castrum cepit, pervenitque usque ad Ermenful, & ipsum fanum destruxit, & aurum & argentum quod ibi reperit, abstulit; Cætera ejus de torrente jam in anterioribus relata sunt. Item Regino ad annum 776, Et Annales Francici, (qui Astronomo adscribuntur Ludovici Regis domestico, quem Reuberus edidit, & Clariffimus Lambecius, conjicit fuisse Eginhartum, qui nobis vitam Caroli Magni dedit, posteaque pertæsus vitæ aulicæ factus est Monachus Benedictinus, atque Abbas cœnobii Seligenstedensis in Franconia tribus milliariibus Francofurto distantis) ad An. 780. Transiensque (Carolus) per arcem Eresburgum, ad fontem Lippia venit. Item: Carolus Saxoniam ingressus ad Heresburg venit, & inde ad locum ubi Lippia consurgit. Idem probare videtur quoque iter Wormatiâ inceptum, ubi Carolus Concilium de invadenda & domanda Saxonia habuit, tum ei primo Eresburgum, seu Stadberga occurrit, tum progreditur ad fontes Luppia, quæ decem aut duodecim Leucis Stadberga distant, & inde ad Herminii Montem. Hac ratione forte Scriptores Antiqui optimè in concordiam duci possunt & recentiores, qui ad Luppiam Columnam à Carolo everfam dicunt. Inter quos Clariffime Crantzius in Saxon. Carolus, inquit, anno regni ejus tertio (ex consilio credo Albini Alcuini, qui Hirsfelde sepultus & Evangelicos textus in Saxoniam introduxisse traditur) decreverat in conventu Regni Wormatia, Saxonum Idololatrias armis expellere. Igitur transmissa Rheno, quod*

quod

quod commodissimè Moguntia vel Oppenheimii fieri potuit, ducit
Carolus in Saxones, primaque fertur castra habuisse ad Luppia fontem.
 Si Stadbergam dixeris fuisse tum Eresburgum, ratio itineris Caroli
 flagitat, ut cum per X. aut XII. horas ultra Eresburgum aut Stad-
 bergam progressus castra demum prima metatus sit ad Luppia fon-
 tes, retrogredi debuerit. *Progressus autem*, pergit Crantzius, *cum*
exercitu nempe à Luppia fontibus, si autem Stadberga est Eresbur-
 gum, tum Crantzius non progressum sed retrogressum oportebat
 dixisse, *venit ad Montem Martis*. Nempe nostrum Harminii Mon-
 tem, *ubi fanum atque Idolum gentis, quod IRMENSUL à Saxonibus*
dictum, evertit. Quod latius paulisper executi sumus, quia magni
 Auctores suam Stadbergam nobis pro Eresburgo seu Monte ubi Ir-
 mensula stetit, obtrudere conati sunt; quæ nobis rectius videbatur
 adserenda nostro Monti Herminii. Properamus itaque nunc ad alia,
 postquam sedem fiximus Idolo nostro: Non possumus tamen non
 addere, diligentis Germanicarum Antiquitatum Ruspatoris testi-
 monium, Bucellini, qui hæc nostris conjecturis faventia habet, ad
 Ann. 772. *Carolus collecto ingenti exercitu è Francis, Thuringiis &*
Hassis in Saxones proficiscitur. Occupato Heresburgo celeberrimum Ar-
minii Regis (Regem vellem non addidisset) fanum, (ejus qui Quin-
tilium Varum demuerat) spoliat & evertit, & data supplicibus pace,
obsides XII. secum abducit. Georg. quoque Spalatinus in Harminii
 Historia contendit Arminii, vel Hermanni Statuam Irmensulam
 in memoriam inclyti Herois Germani erectam fuisse.

Crantzius
in Saxon.

In Anna
Germ. tom. 13

Extat in
Schard. script.
Germ. tom. 1.

XIX.

Saxonibus divina providentiâ, ferè subactis, Heresburgo à Caro-
 lo restituto, præsidioque firmato, & castello ad *Luppiam*, credo A-
 lisone, à temporibus Romanis jam collapso refecto, acceptis duode-
 cim obsidibus ad Wyseram flumen, in Galliam progressus est, &
 ut tutius toties Deo hominibusque perfidos Saxones in fide con-
 tineret, à Luppia ad Visurgim usque disperfit plurimos, ac teste
 B. Rhenano, decem millia eorum cum mulieribus & liberis in Bra-
 bantiam transtulit, quæ verissima hujus prosapia etiamnum esse
 fertur. Proximo anno reversus in Saxoniam, fixis ad Luppiam Ca-
 stris, Synodum habuisse fertur, Convocatisque Westvaliæ proceri-
 bus multi se stiterunt, Wittekindus Saxoniae Dux ad Danorum Re-

Crantzius
in Saxon.

gem Siegefridum profugit, unde Regis Daniæ Oratores ad Carolum transmisit, malè sibi conscius, quod cum Danorum Rege Siegefriedo non exiguas Francorum copias trucidasset, ac usque ad Rhenum ferrò flammave in homines ac Ecclesias sæviisset: iussit itaque Carolus arcem Wittekindi expugnari, quæ *Angrivaria*, hodie *in Enger* exstabat, thesaurumque ibi inventum Osnabrugam transtulit, ubi primò ecclesiam provincialem Scholasque Latinas ac Græcas per Wihonem Frisum aperuit, quas etiam in hunc usque diem exstare novimus. Mansit quoque colli, in quo arx Wittekindi sita fuit nomen: *die Burg stette*. Reperiuntur in agris ibidem ab agricolis hastarum fragmina, quarum usus olim præcipuus erat in lusibus equestribus. Præfecturaque Angariensis post Henrici Leonis (qui postremò & ultra Visurgim Saxoniam tenuit) calamitates, Lippiensibus Comitibus cessit, qui urgente temporum necessitate eam Ravenspergensibus oppignorarunt, quo titulo Dux Juliacensis, & extinctâ ejus stirpe masculâ, Elector Brandenburgicus, *Fridericus Wilhelmus* alter familiæ suæ & purioris orbis stator, eam hodiè tenet. Indicium pertinuisse *ad Lippienses*, consuetudines eadem ponderum, mensurarum ac monetæ æqualitas perhibent, Arx vero Angariæ ejusque mœnia dejecta sunt, cum Osnabrugenses *Comitem de Lippia*, Simonis Bernhardi filium, ob maximas clades, quibus sæpissimè eos ex arce Angariensi affecerat, per sexennium captivum tenerent, qui hisce conditionibus à captivitate liberatus est, ut arcis Angariensis mœnia dirueret, quod & instinctu fratris Bernhardi præstitisse Comitem, ex R. Reineccio Westvalo, qui indefesso studio præ cæteris historiam hanc illustrare cœpit, accepimus.

XX.

Wittechindum interea cœlestis providentiæ ductu cupido invaserat, Carolum Regem videndi, lacero igitur habitu, ne agnosceretur, cum *Albino Duce* Holsatiæ, lembo per Visurgim ad castra Caroli pertingit. Cum verò ex more Christiano milites Christiani eo die Sacris epulis pascerentur, Wittechindus mendicantium turbæ immixtus, dum os regis aspicit, ludibundi pueri circa id speciem observasse dicitur, quo miraculo ita ipsum conterritum ferunt, ut amplexâ Christianorum Religione baptizatus fuerit cum Duce *Albone*,
propè

Idem.

Rein. Reineccius in Monumentum. Wittekind.

Idem.

Grantz. in Saxon.

Propè Mindam, anno septingentesimo octuagesimo quinto: Ex quo flumine hodie cerevisia coquitur, cujus color, odor, atque virtus, non quidem cum vino, sed cum omni Germaniæ cerevisiâ contendit, cujus si vas aliquod impletum, cum fumato petasone Westvalo transmissum habuisset Justus Lipsius, profectò nunquam adeo crudè de *Westvalia* & eorum victu scribere potuisset. *Witechindus* vix sacris undis immerfus & à Rege Carolo singulari gaudio & benevolentia manibus Regiis ex sacro baptismatis fonte susceptus, pullum equinum nigrum veteris Saxonæ insigne, post baptismi gratiam in album commutavit, quem hodie adhuc Brunsvicenses & Lunæburgenses etiam ab Henrico Leone (qui postremo cis & ultra visurgim ab Albi usque ad Rhenum Saxoniam tenuit) in clypeis suis gestant; inde quidam quod tamen vix credibile, *Westfaliam* quasi *Weisfalen* dictam putant. Sic quod triginta annorum spatio, viginti quatuor præliis, à decies perfidis Saxonibus impetrare Carolus Imp. non potuit, cœlesti numinis providentia ac gratia sine armis tandem fœlicissimè obtinuit. Postmodum lapides ad Visurgim positi, testes Witechindi & Caroli limitum, feruntque lapidem à parte, qua Witechindi Ducatum respexit, *Mien*, à Caroli vero parte *Dien* inscriptum habuisse, indeque *Mien dien* vel *Minde* celeberrimæ Urbis nomen profluxisse, forte etiam pagus *Wetekinstein* prope Mindam à lapidibus hisce dictus est. Postea Saxones nunquam ab obedientiâ & fide Deo, Caroloque Regi data defecerunt, quanquam vel ob decimarum exactiones, quæ iis, ut genti liberæ, gravis videbatur, vel etiam propter Consanguineos, qui ex Saxonia in Brabantiam translati, sæpè recruduerint motus, compressos tamen ac compositos illos reperio, postquam viri prudentes à Carolo M. delecti, quibus auctoritas ac potestas facta, ut quocunque locorum seditionis cupidos & auctores invenirent, occiderent & sine ulteriori inquisitione è medio tollerent; dictum fuit hoc jus *Vetitum*, aliis *Vemum*, aliis *Vemium Westvalicum*: quæ de re tamen accuratissimè post alios Clariss: Schottelius, qui *Vemum* probat separationem ad certum actum Germanis antiquis significare. Accedit quod barbari illorum mores summa curâ à viris piis, qui curam salutis habebant eorum, indies emendarentur. Inter hos divisa Saxonia in decem Episcopatus, tanquam in totidem

Ann. Christ.
785.

Vid. Just. Lipsii
injust. epist.

Crantzius
ibidem.

Marquard.
Freherus de
Secretis judiciis
Westphal.

Schottelius in
tract. de singular.
quibusdam in Germ.
Juribus cap. ult.
quod est de judicio
Vemico.

dem

Eginhardus
vel Einardus
in Vit. Carol.
Magn. Can-
cell. & ficer
Regis Caroli
fuisse fertur.

dem Provincias, quo factum, ut brevi tempore Saxones ita in Religione profecerint, ut profecti in Frisiam, Holsatiam, Daniam, cum Carolo Christianismum propagaverint. Mansit tamen non obstante Religionis Christianæ professione, nomen *Heermin* in pretio ipsis, ut plurimi vel nomine *Hermin*, vel *Herminfried*, vel *Ermingott* inter eos agnosci voluerint, ejusdem quippe etiam nominis testem quendam ultimæ voluntatis Carolum M. habuisse Eginhardus testatur: Pariter frequentatum, & adhuc frequens est, inter Westvalos nomen *Herman*, ut Trajecti ad Rhenum *Hadriani* nomen, quo omnes agnosci volebant, tempore Hadriani Papæ Trajecti nati, cujus adhuc statuam ibidem ædibus ejus affixam nunquam non vidimus.

XXI.

Quàm Religiosi subsequenter temporibus Saxones nostri exstiterint, palam loquuntur à Pontifice Leone III. sacrata antiquissima nostra templa, sacella, quæ vel in ipsa durissima saxa à Saxonibus Christianis cavata, ac rupes vulgò *Exsternstein* dicta, quæ peregrinantes apud nos admirantur. Testatur & adhuc crux, Paterb: Ecclesiæ insigne primum & antiquissimi Francorum aurei floreni, qui circum crucem florentem, *Christus vincit.* vel *Christus imperat.* vel IHS. vel XPS. & similia, quæ pietatem spirant, hodiè nobis exhibent. Exstat & adhuc ad visurgim in Urbe ab exitu liberorum celeberrima *Quernhameln*, jam *Hameln* dicta, Cippus, *Cujus superior pars hæc habet: ANNO DOMINI DCC XII. BERNHARDIJS COMES. Inferior pars. CHRISTINA COMITISSA REGNI ANGARIÆ de Osten FUNDARUNT HANC ECCLESIAM.* Sed manifestum videtur in numero vitium esse, & ab instauratoribus C. omissum vel deletum. Superest quoque ab ipso Celeberrimo Duce Saxonix Witechindo fundatum adhuc templum Angariæ, vulgò *Engern* dicta. & Collegium Angariense, quod Anno Christi 1414, Hervordiam translatus est; ibique Witechindi reliquæ loculo inclusæ peregrinorum oculis exhibentur. Non tamen omnes Hervordiam transportatas esse; testantur grandia illa ossa, quæ nuper irruentium Gallorum furor è monumento Witechindi effoderit. Cæterum Carolus IV. cum Anno Christ. 1377. Bilsfeldiam venisset, magno desiderio flagavit videndi Celeberrimi Saxonix Ducis Witechindi

Hoc Monumentum descripsit R. Reineccius doctissime ling. tract.

techindi

Witechindi Monumentum. Iter igitur instituit ad pagum vulgò *Engern* dictum, verum quum vetustissimi Witechindi templum ejusque monumentum dentibus ævi vitiatum deprehenderet, id interpolari jussit, atque sic monumentum sibi Piissimus Cæsar addidit, verba quæ hodiè leguntur in Monumento ad genium istius ævi hæc sunt :

OSSA. VIRI. FORTIS. CUJUS. SORS. NESCIA. MORTIS.

ISTE. LOCUS. MUNIT. EUGE. BONE. SPIRITUS. AUDIT.

OMNIS. MUNDATUR. HUNC. REGEM. QUI. VENERATUR.

ÆGRIS. HIC. MORBIS. COELI. REX. SALVAT. ET. ORBIS.

Ab hoc Witechindo, præter Saxones, stirps etiam Valesiorum, Burboniorum in Gallia, Ducum Subaudiæ in Allobrogibus, Marchionum Finariorum in Italia, & Comitum Oldenburgicorum originem trahit, & ex iis porrò Reges Daniæ. Notandum insuper, quod Religiosissimus Rex Carolus Magnus, quoties in Saxonia à cœlesti Numine Victoria ipsi concessa, hostimentum divinæ opis, templum quoddam Deo dicaverit. Inde Heresburgi *Capella*, infra castrum *das Hilgenbus*, & cùm rebelles superâsset prope *schydrum de aule Kercke* ortum habent; non hominum enim vires, sed divinas tantùm, Saxones indomabiles frangere posse ex omnium antea Cæsarum conatibus perspexerat; testatur & ipse hoc in diplomate ecclesiæ Bremensi largito, his verbis: *Indomabiles, inquit, Dei non nostrâ virtute vicimus, & ad Baptismi gratiam, Deo annuente, perduximus.* Ejusmodi sacellum, cum primitus prope *Thietmall* Saxones in prælio superâsset, eorumque capita, ut ad Luppianam sacris undis aspergerentur coëgisset, in gratiam Divini auxilii fundavit, nomenque huic, quo adhuc hodie gloriatur, *S. Hülfe* ab auxilio divino imposuit. Interim multum illi à vero aberrant, qui tradunt ipsum oppidum *Thietmal*, nunc *Dietmold*, ab illa ipsa victoria à Saxonibus reportata nomen à Carol. M. accepisse *Diet mal*: quasi *hac vice vici*, rex dicere voluisset. Quoniam quod *Thietmal* ante cladem ac victoriam Caroli M. exstiterit, ex antiquissimo Vitæ Caroli Scriptore Eginhardo satis constat. Potius ergo accedo majorum traditioni, quam incolæ quasi per manus datam referunt, *Teut* Germanorum Deum hic quondam cultu prosequutum, quod & circumjacentia loca *Teutenberg*, *op den Teut*, *Teuten meyer*, i. e. Teutonibus custos, & similia sacra antiquitate loca prope *Dietmoldiam*

Antiquum monumentū habuit *claudit*, pro *munit*, quod etiam Ritmi ratio magis probat. pro *salvat* habuit *sanat*.

Crantzius.

Eginhard. vel Einard. in vit. Carol. M.

E testantur.

Cluverus lib.
III. Antiquit.
Germ cap. 15.
& 19.

Lipſius ad
Tacit.

teſtantur. Magnum quoque habemus teſtimonium Cluveri, Germaniæ inſtauratoriſ incomparabilis, qui eruditiffime *Teutoburgum* hic exſtitiffe demonſtravit: cui magnus tamen Lipſius non ſuffragatur, qui in eodem quidem Comitatu, alio tamen loco, *Hornam*, verſus Orientem magis ſitum oppidulum id eſſe putat, quod vicinius ſaltu Teutoburgenſi ſit; Forte uterque errat, non enim procul *Dietmoldia* & *Horna* eſt locus, qui etiamnum *de aule Burg* dicitur, ibi verum Teutoburgum fuiſſe cenſeo. Nil tamen tantorum virorum iudicio meis conjecturis detritum volo.

XXII.

Haſtenus ex antiquitate & conjecturis initia Herminſulæ quaſivimus, & ni fallor, quantum in tanta obſcuritate temporum & defectu ſcriptorum licuit, invenimus. Nunc progreſſus ruſpandus eſt. Sed ille difficilior eſt, quam initia; à Germanis enim nil habemus, quod in literas relatum ſit, Romanorum excuſus in Saxoniam poſt tempora Germanici & Tiberii magis magisque defecerunt, & poſtea fere penitus ceſſarunt. A temporibus Caroli Magni notitiam quandam majorem Historici Francorum, quanquam ſatis conciſam & tumultuariam, nobis dederunt. Ab Auguſti itaque & Harminii temporibus, quibus poſita noſtra Irmensula in Monte Harminii, nil de Irmensula habemus; ad conjecturas ergo nobis recurrendum, & quod aliis ſtatuis accidit, hoc etiam noſtræ Irmensulæ accidere potuit, ut ex Monumento Herois Arminii tranſiret in Idolum, ſeu Deaſtri Statuam. Ita factum ab ultimis retro ſeculis: Poſitæ Heroibus & defunctis imagines tranſiere in Deos. Ad Nimrodi tempora hoc Poëta Chriſtianus Marius Victor, ſub Zenone Clarus, refert,

Lib. 3. in Ge-
neſ. extat Bi-
blioth. Patr.
tom. 8. edit. 2.

----- *Nam cum Patris unica proles,
Spem generis letho ſecum traxiſſet acerbo,
Infelix Nimrodh lachrymas noctesque diesque
Continuans, hebetique trahens plangore querelas
Dum furit, raptumque quarit per ſingula natum
Efficta, mœrum ſolatur imagine vultum.*

Et paulò poſt:

----- *Tum protinus omnes
Amplexa gentes ſcelus hoc, crimenque ſecuta
Pro diis quæque ſuis caros habuere Parentes.*

Similia

Similia habet auctor libri Sapientiæ, quem forte est Victor sequutus. Ad Serughum Abrahami proavum initia hujus rei refert Cedrenus. *Primus, inquit, Serugh eos, qui aliquid ex virtute gessissent memoria dignum, statuis honoravit.* Qui itaque ædificatione urbium, fortibus gestis, aliisque beneficiis se claros apud homines fecerant, Statuis honorabantur, quem honorem postea superstitiosa quædam adulatio, aut inconsulta simplicitas in religionem vertit. Clare Cyprianus: *Reges olim fuerunt, qui ob regalem memoriam coli apud suos, postmodum etiam in morte cœperunt. Inde illis instituta templa, inde ad defunctorum vultus per imaginem agnoscendos expressa simulacra.* Et Minutius in Octavio. *Ergo Deos majores nostri improvidi, creduli, rudi simplicitate crediderant. Dum Reges suos colunt religiose, dum defunctos eos desiderant in imagine videre, dum gestiunt eorum memorias in Statuis detinere, sacra facta sunt, quæ fuerant assumta solatia.* Statuis etiam consecratione, quæ certo ritu fieri solebat, Numen inducebant. Affabre Tertull. in Apolog. *Simulacra fatum consecratione mutant.* Et Arnobius, *consecrationem Numen inferre simulachris dixit.* Hoc quoque fatum videtur nostræ *Irmensulæ* fuisse. Illa primum retulit Harminium, ejusque memoriam, ad æmulationem, posteris conservare debuit; illi vero, cum tempus memoriam ejus paulò obscurasset, ex Herminii columna fecerunt Deum seu Idolum, aut fortè ipsum Harminium Heroëm in Deos retulerunt, & divinis cœperunt honoribus colere, posterius vero ignorantes Harminium, quoddam suorum Numinum, in eo honorarunt. Galli cum Carolo Magno in Saxoniam irrumpentes, cum formam Irmensulæ viderent, quæ Mercurii aut Martis quid referret, Mercurii vel Martis simulachrum exinde fecerunt. Fanum primitus ei positum aut ei inclusam Hermensulam non putamus, non enim is fuit mos Antiquorum Germanorum tempore Augusti & Taciti. Ita posterior de Morib. Germ. loquitur. *Cæterum nec cohibere parietibus Deos, neque in ullam humanioris speciem assimilare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur. Lucos ac nemora consecrant, Deorumque nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident; In silvis enim & Lucis arbores speciatim consecrabant, quas pro numinibus habebant* Claudian, de Laud. Stilicon.

Lib. Sap.
Cap. XIV.

Libell. de
Idolor. vanit.

cap. XII.

Cap. 9.

Lib. 1. verf.
217.

*Ut procul Hercinia per vasta silentia silvæ
Venari tuto liceat, Lucosque verusta
Relligione truces & robora, Numinis instar
Barbarici, nostræ feriant impune secures.*

Hist. Ecclef.
lib. 1.

Cap. 16.

Testatur idem Adamus Bremenſis Scriptor ſeculi XI. ineuntis, Frondosis arboribus, fontibusque venerationem exhibebant, Fanum itaque postea additum & quidem serius, cum civitates domosque stabiliiores sibi Germani & Saxones figerent, etiam Fana diis suis struxerunt. De suis temporibus Tacitus de Morib. Germ. *Nullas Germanorum populis urbes haberi satis notum est, ne pati quidem inter se junctas sedes, colunt discreti ac diversi ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, non in nostrum morem connexis & coherentibus edificiis, suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium, sive inscitia edificandi. Nec camentorum quidem apud illos, aut regularum usus, materia ad omnia utuntur informi & citra speciem aut delectationem. Solent & subterraneos specus aperire.*

XXIII.

Lamb. Schaf-
nab. ad Ann.
772.

Avent. lib. 4.
Annal. Bojor.
pag. 187. pri-
ma etiam ut
Aventini re-
fert.

Ferdin. à Fur-
stenb. in Mo-
num. unde
habeat, nescio.

De Fano ipso ejusque structura nil Scriptores veteres, nisi quod omnes fere Irmensulæ ejusque fani everſi à Carolo mentionem faciant; Lambertus fanum dicit *Irmensulam* vocatum. *Carolus*, inquit, *in Saxonia Heresburg expugnavit, & fanum eorum, quod vocabatur Irmensul, destruxit.* Verum Regino, sesqui seculo & quod excurrit anterior, quem sæpius sequitur & describit, hoc non refert, sed clarè, ut supra adsertum, testatur ad eundem annum, *Carolus Heresburgo castro expugnato, pervenisse usque ad Hermansaul, & ipsum fanum destruxisse, & aurum & argentum, quod ibi reperit, abstulisse.* Non tamen refragamur ipsum etiam fanum, in quod postea illata & culta Irmensula, *Irmensulam* vocari potuisse. Rolevincius, scriptor seculi XV. de fano hæc habet. *Multa dicuntur de fortitudine istius loci, deque structura & columnarum pulchritudine, atque decore illius fani.* Unde hæc habeat incertum; de fano hoc etiam, ubi de Carolo M. agit, hæc habet Aventinus, *Antiqui Saxones, & cum primis militares homines, certis iisdem solemnibus & festis diebus armis induti, atque etiam cataphracti, gladiisque accincti, dextra verò cestus ferreos vibrantes, alternis circa Idolum hoc patriæ obequitare, interdum in genua prostrabere, opemque præsentem,*

& in

& in bello secundam fortunam efflagitare. Huc etiam frequens populus ibat, & vota reddebat, multa ibi opulenta Regum populorumque visabantur munera, ingens auri argentiq; ostendebatur copia. Hoc hic non prætereundum, quod Chronicon à Clariss. Lambecio editum non in fano, sed in *Luco* collocet Irmensulam, ita ille. *Et Lucum eorum famosum Irmensul subvertit*; quod nec abit à moderno Montis nostri situ, quem silva densa tanquam corona supra cingi diximus. De ipsa Irmensulæ figura, certius nil habemus ab antiquis. Gallici Scriptores, Carolo M. coævi, contenti sunt illam nominasse; sæpius simpliciter, aliquando adjuncta voce *Idoli*. Eginhartus in Vita Caroli M. *Idolumque, quod Irmensul à Saxonibus vocabatur, evertit*. Illud certum, cum Columna hæc Harminio poneretur, illam sub dio, non in fano positam fuisse, quod ante dicta probant, & magis Adamus Bremensis, quem, Annalium Vastissimorum Pater, Card. Baronius probatæ fidei Chronographum vocat. Hic de Saxonibus hæc habet: *Erant, sicut omnes fere Germaniam incolentes, & natura feroces & cultui demonum dediti, neque divina neque humana jura polluere vel transgredi inhonestum arbitrabantur*. De nostra Irmensula vero hæc: *Nam frondosis arboribus fontibusque venerationem exhibebant. Truncum quoque ligni non parvæ magnitudinis in altum erectum sub Dio colebant, patria eum lingua Irminsul appellant, quod latine dicitur universalis columna; quasi sustinens omnia*. Stetit itaque Irmensula sub dio, secundum Adamum, & fuit *truncus ligni non parvæ magnitudinis erectus in altum*. Quæ verbotenus transcripsit Abbas Urspergensis supra laudatus, & forte ex utroque hausit B. Rhenanus qui dicit, *Columnam fuisse ligneam, sub dio positam*. Sic quoque Huld. Mutius. *Qui vult fuisse ingentis magnitudinis arboris truncum in aperto campo erectum*. Ab ista mole trunci in altitudinem surgentis Gloss. Spelmanni supra laudato: *Irmensula est Colossus, Altissima Herminii Columna*. Ita prisca vocabant Statuas maximas, Suidas dictos vult: *ἡδὲ τὸ κολύειν τὰ ὄσθα, ἢ τὸ μέγρο, ὡς μὴ ἐφικνυμένων τῶν ὀφθαλμῶν ὄρεϊν, ab hebetando visu, quod oculi ad istam altitudinem pertingere non possent*. Plinius, de Magnitudine Colossorum; *Moles, ait, excogitatas statuarum, quas Colossos vocant, turribus pares*. Rolevinc postea adducendus, vocat *Vastissimum totius Saxonie Idolum*. Honoris gratia hoc factum, ut

Lambec. lib. 2. Comm. de Bibliotheca Vindebon. pag. 37¹.

Adamus Bremensis vixit seculo XI. vix ultra dico seculo post Sax. debellatos. Historiarum Eccles. lib. 1. cap. 6. pag. 7. edit. Maderi.

B. Rhenanus lib. 2. Rerum German. pag. 193. edit. Bas.

Huld. Mut. lib. XII.

Hist. Natur. lib. 34. c. 7.

Orig. lib. 8.
cap. 7. princ.

augustiores apparerent Dii & Heroes ex ista statuarum magnitudine, quæ corpus eorum superabat; primum id modicè factum, postea in colosseam magnitudinem, adulatione hominum abiit. Elegans est hanc in rem locus Suet. Tranquilli apud Isidorum. *Cum primum homines exuta feritate rationem vitæ habere cepissent, seque ac Deos suos nosse, cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sibi, utriusque magnificentiam ad religionem Deorum suorum excogitaverunt. Igitur ut templa illis, domibus pulchriora, & simulacra corporibus ampliora faciebant, ita eloquio etiam quasi augustiore, honorandos putaverunt.* Rudis ista Hermiensulæ nostræ facies, non ablu- dit à simplicitate antiquissimorum hominum, nec Germanorum nec Saxonum, qui rudes statuas nec semper affabre factas posue- runt Diis; A rudibus etiam initiis statuaria incepit, postea ad ele- gantiam illam demum perrexit, non secus ac pictura. Appositè Lucanus.

Pharf. lib. 3.
vers. 411.

*Arboribus suis honor inest, tum plurima nigris
Fontibus unda cadit, simulacraque mæsta Deorum
Arte carent, casisque extant informia truncis.*

Vid. thes. an-
teriolem.

Nec improbant hoc jam laudata Taciti verba: *Materia ad omnia utuntur informi.*

XXIV.

Chron. vetust.
Saxon. Mo-
gunt. excusa.
exin Crantz.
in Saxon.

Restat ut integræ statuæ signa consideremus, de quibus elegan- tiora recentiores, præsertim Crantzius, habet. Erat effigies militis toto corpore armati, in aperto amænoque monte super columnam erecta, quibus posteris indicaturi erant, Heroum præclara belli faci- nora per columnas quasi à terra usque ad cælum sublata extare, neque sævientium Aquilonum, temporumque injuria destrui pos- se. In statuæ hujus Clypeo apparebat *Leo*, qui generoso animo & virtute ab aliis bestiis facile distinguitur. Fulget hic Leo in hunc usque diem in Cheruscorum insigni, & vicinæ Lippiensibus Cheru- scorum urbes eodem signo utuntur. Dextra hujus militis exhibuit *vexillum militare cum Rosa*, quæ teste Lemmio refectionis & fidei Symbolum fuit habitum, quod etiam majores nostri ea indicare voluerunt, uti patet ex proverbio, quo adhuc nos utimur: *Omnia sub hac Rosa* dicimus: Hodie non solum *Rosam* vexillum Comi- tatus *Lippiensis* exhibet, sed & Monti *Hermiensburg* adjacentes urbes *Blomberga*,

Lemmius de
Plantis.

Blombergæ, Lemgovia in insignibus hanc tuentur, ad quam etiam nostras Henricus Meybomius P. P. Helmstadiensis, cum lauream Poëticam à Rudolpho II. Ann. 1509. reportatam patriæ referret, sic alludere voluit:

Meybom. in
Laureâ Poë-
tica.

CHRISTE. FAC. UT. INTER. SPINAS. TRIBULOSQUE. NOCENTES.

HÆC. ROSA. SIT. ROSEO. SANGUINE. TUTA. TUO.

Sinistra Idoli *libram* ostendit ancipitis belli fortunæ Doctorem: hæc etiamnum plurimis locis publicis incisa apud Cheruscos conspicua manet. *Pectus* inerme *Ursum* præferebat, indicans, tanquam *Ursis* intrepidum militibus esse debere animum, neque vulneribus terreri: hoc *Ursi* signum inclytum oppidulum, Hermienburgo adjacens *Bardentrup*, in insignibus suis hodie habet, & à priscis Bardis nomen suum traxisse gloriatur, qui fortes animas, belloque peremptas carminibus olim in longum dimittebant ævum, teste Lucano ac Strabone; & quidem cum dulcis lyræ modulis, ut Ammianus refert, nec à prisco more *oppiduli* hujus incolæ hodiè plane defecisse videntur: in omnibus enim conviviiis ad fidium leges corpus & vocem temporare solent, qui cantus prisco mollior est, & animas ad hilaritatem magis quam rem militarem accendens. Apud priscos Britannos & hodie cantores, fidicines, annualium conditores, teste Camdeno *Bardes* dicuntur. Quanta autem auctoritas olim Bardorum fuerit, inde colligi potest, quod ab illorum carminibus aliorum laus aut vituperium, totaque memoria penderet. Carolus M. etiam ista antiquissima barbaraque Carmina, quibus facta virorum canebantur, memoriæ mandavit, ut Albertus Stadenſis atque Eginhardus testantur; posterorum autem pietas ea non conservavit, quare paucissima ad nos venerunt. Transcripsit dicta Crantzii, Munsterus in *Cosmogr.* & sed magis concisè, Georg. Fabric.: Illustris Carolus du Frene, Dominus de Cange, in incomparabili Glossario ad mediæ ævi Scriptores, in voce *Irmensul*, postquam recitasset laudatam hanc Crantzii descriptionem, subjungit; Hæc omnino præclara, si auctorem Crantzius laudasset, sed vereor ne sit ipse elegantis hujus descriptionis architectus: sed fallitur, hausit enim sua Crantzius ex Chronico veteri Saxonico, ubi eadem *Herminsulæ* est descriptio, sed verbosior, addita prolixâ explicatione; Prolixiorem tamen, & suis *Becceselenis* meritò relin-

Crantz. in
Sax. lib. 2.
c. 9.

Lucanus Dio-
dod. lib. V.
Strabo. lib. 4.
Ammian.
lib. 15.

Camd. in Brit-
tannia c. 1.

Tacit. de
Mor.

Eginhardus
vel Einar-
dus in vita
Carol.

Munst. lib. 3.
cap. 433.
G. Fabr. lib. 2.
& 6.

Chron. Vet.
Sax. edit. Mo-
gunt. Germ.
ling. Ann.
1492.

relin-

Antwerpient.
feu Cimber.
Becefelanor.
lib. 6. in fine.

Meyb. cap. 5.
à pag. 32. ad
41.

Gobel. gener.
sextæ cap. 38.

Meyb. cap. 3.
à pag. 28. ad
31.

Rolevinc. de
Situ & Morib.
Westv. lib. 2.
cap. 3. pag. 65.
edit. Colon.

Plin. Histor.
Nat. lib. 34.
cap. 6.
Cicer. Phil.
IX.

relinquendam, hujus Crantzianæ descriptionis hieroglyphicam explicationem habet Goropius Becanus, quam totam, nescio quare, etiam aliquot foliorum transcripsit in suam Irmensulam Meybomius. Melior est relatio Gobelini Personæ, sed tamen prolixior, quam ut hic transcribi possit, totam inseruit suæ Irmensulæ Meybomius. Summa huc redit: Idolum *Irmenseul* statuam Hermetis esse. Et quod ob concursus pro sacrificiis, ipsi Idolo faciendis, ex omni regione, à veneratione locus ille *Eresberg*, id est, Mons venerationis; vel à Junone quæ Græcis Hera dicta fuit, quasi Mons Heræ sit dictus. Postea vaga quarundam curiositate, Montem *Eresberg*, Montem Martis vocatum, quia *Mars* apud Gentiles Deus belli erat, ideoque credidisse illos *Martem Irmin* vocatum, & Montem *Mersberg* nominasse: Sed, addit, non reperiri libros antiquos, nec privilegia, nec literas alias quæ habeant annos quadringentos, in quibus Mons Martis, de Eresburgo inveniatur. Ortum errorem à Wittechindo, qui locum nominat Heresberg, à cultu Martis, quia Saxones ex Græcis essent orti: Ab his abit multum Werner. Rolevinc. *Erant*, inquit, *in statua prædicta Hermensuel, quatuor Imagines sculptæ, scilicet Martis, Mercurii, Herculis & Apollinis, sed tamen à Marte tanquam principaliori denominabatur locus. Hoc erat vastissimum Idolum totius Saxonie, quod prudenti usus consilio, Carolus primum aggressus est, ut illo destructo citius provinciales ab idololatria animum revocarent. Mira dicuntur de fortitudine illius loci, & de structura, & de columnarum pulchritudine, atque decore illius fani.* Unde hæc habeat de quatuor imaginibus, aut vultibus Rolevinc. incertum; Hac ratione Irmensula in Janum quadri frontem, aut in Hermæam Statuam transmutteretur. Verum quia ista sine antiquo teste proferuntur, vix fides iis haberi potest. Cum in antedictis, conati simus probare, Irmensulam positam fuisse primitus Harminio, magis probabile, eam non Hermæam, sed pedestrem Statuam fuisse, quæ ita dictæ, quod pedibus incedentium aut stantium effigie formarentur basibus suis vel columnis innixæ: meminit earum Plinius & Cicero: præterea retulisse Harminium, quantum quidem Saxones rudes in statuaria exprimere poterant, armatum, uti in bellum procedere solitus erat. Ita enim veteres solebant statuas fingere, ut quam maxime referrent

rent

rent eorum vultus & habitum, quem repræsentare debebant. Movet me, aut firmat conjecturam meam, duplex numisma, unum in agro ab agricolis, alterum in pede Montis nostri Herminii inventum, quorum supra quoque facta mentio, cum inscriptione ab una parte nominis HERMINII, ab altera parte referebant militem armatum; utrumque ab injuria temporis illæsum erat. Fuisse quoque staturæ proceræ, qualis videtur fuisse ipse *Herminius*, credibile. Quare ad eum volunt respexisse Virgilium, obses enim fuit Romæ noster Herminius.

*Ingentemque animis, ingentem corpore & armis,
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæsaries, nudique humeri: nec vulnera terrent.
Tantus in arma patet.*

*Æneid. lib.
XI. vers. 750.*

Quamquam alii alio ista trahant. Vellejus Patercul. de eo hoc clarè dicit, *quod manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus fuerit, ardorem animi vultu oculisque præferens.* Statuam verò ligneam primò fuisse, & rudem, valde probabile, postea crescentibus Saxonum divitiis, crescente statuariâ & architectonicâ, probabile & fanum & Idolum ex lapide fuisse factum. Poëta, qui Caroli vitam dedit versibus, ut ejus tempora ferebant, plus operis & nitoris agnoscit in Statua & Columna Irmensulâ, quàm ut possit convenire trunco aut ligno.

*Lib. 2. cap.
118.*

*- - - - Simulacrum, quod vocitabant
Hermensul, cujus factura, simulque Columna
Non operis parvi fuerat, parvique decoris.*

Poëta Anonymus, satis antiquus.

Opera, quæ impensa fuit destructioni fani & columnæ, tridui, ut Astronomus aliique tradunt, atque exercitus militum, quem Imperator adhibuit, sufficienter probat, alicujus molis fuisse fanum hoc & columnam.

*Astronom.
An. Franc.
conditor supra Eginhart.
ascriptorum.*

XXV.

Statua hæc columnæ insistebat, *Seul* vel *Suel* est nobis columna. Ex more statuarum pedestrium, quæ vel basi vel columnæ impositæ stabant. Faciunt huc, supra de trunco ligni ex Scriptoribus relata. In hoc primitus rudis Herminsula potuit collocata esse, sub dio, postea elegantius formata, prout Statuaria crevit apud Saxones; Tandem probabile, cum in Idolum degenerasset, fano etiam fuisse in-

F

clusam,

clusam, nec ut dicemus postea, substituisse in uno loco. Statuas columnis imponi solitas, ab ultima antiquitate notum est, nec tantum apud Romanos & Græcos, sed & apud alias Gentes. Factum, id ut Dii & Heroës, uti eminenti virtutibus, ita postea, eminentiori loco positi, iterum emerent, & melius à mortalibus spectari possent. Plinius causam indicat in Natur. Hist. *Columnarum ratio erat attolli supra ceteros mortales.* Nec mansit Idoli cultus Eresburgi, aliò etiam videtur migrasse; Chronicon illud antiquum, quod Moguntiaë editum supra laudavimus, diserte dicit, Idoli effigiem in reliquis Saxonum templis depictam fuisse. Præ cæteris tamen inclytum fuit, quod Eresburgi asservatum. Firmat Saxonici veteris Chronici relationem de diversis locis, ubi istiusmodi Idola & imagines positæ & cultæ, Crantzius, qui refert Irmensulæ simile simulachrum conservatum diuque post visum Corbejæ cum Inscriptione: DUX. EGO. GENTIS. SAXONUM. VICTORIAM. CERTAM. POLLICEOR. ME. VENERANTIBUS. quod alii adscripserunt Merspurgo in Misnia ad Salam, inter quos Schedius, qui falso Ditmarum, à se non inspectum, laudat, ubi nil tale de Irmensula legitur. Rectius judicat Meybomius, qui Crantzius ista ex veteri Chronico Saxonico descripsisse ait, non tamen rectè intellexisse. Germanica enim sic vertenda esse;

SAXONUM. OLIM. EGO,
DUX. FUI. ET. DEUS.
ADORAVIT. ME. POPULUS.
MARTIS.
QUÆ. ME. VENERATUR. GENS.
ACIEI. CORNUA. GUBERNANDA.
CONCEDO.

Aliorum locorum Irmensulas, in Saxonia positas, invidit nobis temporum & Scriptorum Saxonorum injuria & penuria.

XXVI.

Quæ de *Herminisula* Hildesii, à saltu vicino *der Hilles* appellati, refert prolixè Joh. Letznerus, & ex eo Meybomius in Irmensulam suam retulit, prolixiora sunt quàm ut verbotenus transferri huc possint; summa hæc est: Carolum, destructâ statua Herminii, tunc Idoli, columnam,

Plin. lib. 34.
cap. 6.

Saxon. lib. 2.
cap. 9.

Sched. de Diis
German.
Syngr. 3. c. 3.
pag. 477.
Ditmar. lib. 2.
fol. 15 edit.
Reuber. false
laudatus.

Letzner. in
Chron. Cor-
bejæ & Carol.
M. vita Ger-
man. conscri-
pta cap. 8.

columnnam, æquè ac Idolum à Saxonibus veneratam, ad Visurgim transtulisse, & ubi Corbeja est nunc, defodi curasse. Quod tamen contra fidem veterum Annalium dicitur, qui uno calamo Irmenfulam ejusque fanum destructum scribunt. Mortuo Carolo, à Ludovico, cum Corbejam ad Visurgim conderet, iterum inventam, & ut Saxonibus occasio relabendi ad Idololatriam removeretur, ultra Visurgim deportari jussam: Saxones id rescivisse, insecutosque fuisse milites Imperatoris, trajecto Visurgi aggressos esse eos, pugnatum pro recuperanda, & abolenda Irminsula hinc inde: octo Cæsareanos occubuisse, quibus Cruces & Capella propè viam positæ; locum velitationis Irmenfulam vocatum, & pagum paulatim ibi conditum, qui Equestri Stockhemiorum familiæ hodie paret. Cæsarianos tandem victores Irmenfulam ad Inneram devexisse, ubi Ludovicus in Hilleshemia ornandâ Basilicâ totus erat occupatus; in novum templum Irmenfulam, prius lustratam, & à vitiiis, quibus in fano Gentili inquinata erat, interventu piarum precum expiatam, cum tripudio Imp. induxisse, & ante Presbyterium, vulgo Chorum, collocasse, ubi & hodie conspicitur formâ, quam depictam exhibet Meybomius in Herminsula, ferendis luminaribus, quæ feriis solemnibus accenduntur, inservientem. Illam neglectam ante paucos annos D. Aschium Canonicum innovari curasse, leguntur versus in eâ insculpti, sequentes.

H. Meyb. natus Lemgoviz in Westv.

SIC. FRUCTUS. VESTRI. VESTRO. SINT. GLORIA. PATRI.
NE. DAMNENT. TENEBRÆ. QUOD. FECERIT. ACTIO. VITÆ.
JUNCTA. FIDES. OPERI. SIT. LUX. SUPERADDITA. LUCI.

Vidi eam, altitudo est undecim pedum, circa basin quadrata duarum ulnarum, materia lapidea auro hinc inde tincta. Sed hæc magis fabulæ, quam historiæ similia esse, quis non videt? Quis contra veteres Scriptores credet, columnam servatam à Carolo, cum fanum & statuam destruxisset? Quis credet, cum Ludovicus timeret, ne Saxones ad Idololatriam Herminsulæ relaberentur, eam trans Visurgim curasse deferri clanculum, statim autem expiatam publico & sacro loco exposuisse, ubi Saxones quotidie eam cernere, seque prosternere ei, eamque adorare poterant? Imo quis credet, cum Carolus Synodum non ita diu ante hoc factum Francofurti habuisset,

set, in eaque imaginum cultum, in conciliabulo Nicæno secundo à Græcis stabilitum, damnasset (quod satis ostendunt libri ejus contra imagines, genuini certè, ut multi invictis argumentis probaverunt, imprimis Doctiss. Dalæus in tractatu de Imaginibus, quorum exemplar genuinum editum Parisiis seculi superioris anno quadragesimo nono à Johanne Tilio Meldensium Episcopo, sub nomine Eli Philii, ut alii jam observarunt, & cum iis Clariss. Placcius in detectione Scriptorum Anonymorum & Pseudonymorum, vidi in Bibliotheca D. Præsidis mei (ne plus dicam) G. von Maftricht,) nunc statim contra illam Synodum templum Hildesheimiense Idolis scædasse, & quidem talibus, quæ ex ethnica Saxonum superstitione venerant? Credat Judæus apella. Singularis est Georg. Fabricii sententia, referentis, Statuam Irmensulam memoriæ & vetustatis causa Eresburgi diligenter adservatam fuisse usque ad tempora Ottonis M. & ejus jussu, bello civili Dankmariano confecto, inde ablatam; nec singularia hæc tantum, sed etiam contraria sunt relationibus antiquorum, qui destructam uno ore à Carolo referunt Irmensulam, contraria quoque sunt firmissimis & quasi juratis propositis Caroli, volentis abolere Saxonum Idololatriam, eosque ducere ad Christi fidem.

XXVII.

Nil de modo cultûs nobis iterum referunt veteres; nisi quod mentionem faciant auri & argenti in fano inventi, & Paterbornam à Carolo translata sicque donariorum, testimonia ejus rei in superioribus jam sunt ex Aventino & Francicis Scriptoribus allata; Exempla obvia in antiquitate, maximè in fanis Æsculapii; meminit moris Lucianus in Philopseude: Vestigia moris, indicat Plautina Phrasis, *Adire manum Veneris*. Neque res Christianis ignota, maximè ab illis temporibus, quibus sancti invocati, & imagines in templa locata. Forte aurum illud aliaque donaria, ex spoliis hostibus detractis & ereptis, fuerunt *Irmensula*, ut Jovi Feretrio Saxonum, à ducibus aliisque devota. Ex traditione antiqua inhæret incolis opinio defossi adhuc hodie in Monte *Hermienzburg* auri, nec id in manus Caroli M. pervenisse. Itaque auri sacra fames sæculique nostri avaritia, inimitabili, sed inutili labore, sæpius fodendo spolia hæc opima investigavit. Vidi ipse exesa rubigine fragmina & grandia Saxa à
ruspato-

Place. Profess.
Hamburg.

Lib. 2. Orig.
Saxon.

Plaut. in Poen.
Act. 2. v. 10.
& 11. & alibi.

ruspatoribus hisce thesaurorum eruta, utinam tantum auri pondus! Sed an hoc propitium vel iratum numen negaverit nescio; credo interim magis veteribus Francicis Scriptoribus, qui ante octingentos & quod excurrit annos, hos thesauros Carolo Magn. addixerunt. Inde certum anathemata totius Westvaliæ huc delata, & anathematis Idolum cultum. Addunt recentiores excursus Eresburgum, item Sacrificia. Gobelinus sæpius laudatus. *In loco prædicto concursus pro sacrificiis, ipsi Idolo faciendis, ex omni regione fiebat, à veneratione locus ille Eresberg, id est Mons venerationis dictus.* Paria habet Aventinus sæpius laudatus: *Erat, inquit, Templum Hermionis Saxonibus vetusta religione augustissimum, quo frequens populus coibat, & vota reddebat. Multa ibi opulenta regum populorumque videbantur munera, ingens auri argentique copia ibi ostendebatur: quæ vota aduentium grata voluntas congesserat.* Habemus itaque varia cultus genera, decursiones, festos dies, vota, preces, sacrificia, anathemata. Meybomius ex incolarum relationibus, partim ex veterum schedarum monumentis, huic fano sacerdotes addicit magno numero, utriusque sexus, ex quibus fœminæ fortibus divinatoriis ad Oracula excudenda, abdita & abstrusa eruenda, susceptorumque negotiorum exitus prænosceudos, viri sacrificiis hostiisque offerendis vacarunt, & pagis, quos *Gowen* nominabant, constituerunt iudices, quos *Gowgraffen* appellarunt. Sed quia sine auctore hæc profert, ut dubia ei relinquimus.

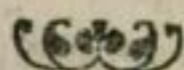
Aventinus
Annal. Bojor.

Henric. Mey-
bom. in Ir-
menf.

XXVIII.

Habes hic Lector humanissime quæ ex antiquitate colligere, & ex collectis congruè conijcere potuimus de *Hermiensburgo* ejusque ruderibus, ex quibus nobiscum Heroïs *Harmini* adhuc immortalis virtus loquitur: Habes hic quoque de *Hermiensul* seu *Hermirii* Columna ejusque situ, loco, cultu, fano & fato, quæ invenire & conijcere potuimus: abstulit eam fatalis senectus & omnia consumens tempus, sepelivitque M. Carolus, restituiimus quantum potuimus, nunc iterum perennabit, & perennabit *Harminius* in Monumento, quod ipsi hostes, præsertim Tacitus in perennioribus suis ære & saxo Monumentis, non ex antiquâ formulâ L. M. Q. sed invitatus posuit, & nos ei refigimus.

HARMI-

HARMINIUS,
 ABSCEDENTIBUS ROMANIS
 ET PULSO MAROBODUO,
 REGNUM AFFECTANS,
 LIBERTATEM POPULARIUM ADVERSAM HABUIT:
 PETITUSQUE ARMIS,
 QUUM VARIA FORTUNA CERTARET,
 DOLO PROPINQUORUM CECIDIT,
 LIBERATOR HAUD DUBIE
 GERMANIÆ,
 ET QUI NON PRIMORDIA
 POPULI ROMANI,
 SICUT ALII REGES DUCESQUE,
 SED FLORENTISSIMUM IMPERIUM
 LACESSIERIT;
 PRÆLIIS AMBIGUUS,
 BELLO NON VICTUS.
 SEPTEM ET TRIGINTA ANNOS VITÆ,
 DUODECIM POTENTIÆ
 EXPLEVIT:
 CANITURQUE ADHUC BARBARAS
 APUD GENTES;
 GRÆCORUM ANNALIBUS IGNOTUS,
 QUI SUA TANTUM MIRANTUR;
 ROMANIS HAUD PERINDE
 CELEBRIS;
 DUM VETERA EXTOLLIMUS
 RECENTIUM INCURIOSI.

Coronidis loco ad te Germaniam Amplissimam, Patriam meam
 carissimam, me converto, quæ non solum *Harminios, Maroboduos, Hercules*, sed etiam hisce Ducibus consecratis Columnas
 Statuas Tropæa per tot annorum spatia conspicua sacraque ha-
 buisti, ut per illa ad idem virtutis atque laudis decus sera tua poste-
 ritas accenderetur. A te flagito, ac posco, si qua Germani sanguinis
 gutta

Sexennium
 post Clad. Va-
 rian. Tacit.
 Annal. lib. 2.
 cap ult. hoc
 de Herminio
 scripsit ele-
 gantissimè:

An. Christi
 16.

gutta in venis tuis adhuc hæreat, ne ipsam majorum tuorum virtutem averferis, sed ut inæstimabile nomen virtutibus majorum nostrorum partum tuearis, sive monumenta & fortia eorum facta, tenebris tot elapsorum seculorum sepulta, sedulitate Studiorum tuorum eruendo, & monumentis librorum includendo, sive bello seu pace illorum virtutem alacriter imitando, ne nomen alacritas, frugalitas *Libertas*, *Fides* & *Virtus* Germanorum, quæ olim Romanis terrori, & incitamentum ambiendæ eorum societatis fuere, postremis hisce temporibus inertia tua pereant, aut conculcentur.

F I N I S.

A N N E X A.

Ex Historia Profana.

1. **M**ultos in Rusticâ Westvalorum plebe reperiri, qui præcipuas Consulares & Cæsaris Veteris Romæ familias adgnatione attingant probabile est, nam ut Seneca Epist. 47. testatur, Variana clade quam multos splendidissimè natos Senatoriam per militiam auspicientes gradum, fortuna depressit, alium ex illis pastorem, alium custodem casula fecerit Germani.
2. Proverbium die aule Dätsche Degenknoop | quo utuntur hodie Westvali in describendo integro, Germanæque fidei viro, ex Harminii fragminibus ensium à Germanis diutissime reservatis fluxisse videtur, quæ etiam Hallæ in Saxonia Sabinus Poëta se vidisse gloriatur.
3. Non probo sententiam Sleidani alias accuratissimi Historici tradentis Oden 24. lib. 1. Horatii consolari Virgilium ob Vari mortem; Profecto ultra annos septuaginta quinque necessarium esset vixisse Horatium si de Q. Varo, ab Harminio ad Teutoburgensem saltum occiso hanc Oden accipias, quod falsum est.
4. Moris in introducenda Sponsa quem Westvali observant, dum panem dissecant, eumque pro parte Sponsus, pro parte Sponsa retinent, similia de Macedonibus in Persia legimus apud Curt. de Alexand. M. lib. 8. cap. 4. n. 27. edit. Freinshem. qui vid. in not.
5. Quoto gradu nos distemus ab Adamo Communi parente, quanquam accuratè vix dici possit, probabiliter tamen institui computatio potest, ut vix ultra centesimum quadragesimum nos ab illo distare, probare possim.
6. Disciplina omnes perficiuntur Historia, sine ea sunt mutile.

7. Iusti-

7. Justinianus Flavii cognomen non à Vespasiano, vel ejus gente Flavia ignobili, sed proximiora ipsi Imperatore Claudio, qui Valeriano successit, adsumpsisse videtur.
8. Lacedaemonii & Lezibus & Consuetudinibus sunt usi, uti quoque utrisque Athenienses.
9. Iure seu quod superasset Gormanos, nemo Priscorum Imperatorum sibi Germanici nomen arrogavit, & si quis Germania quid superasset, plus semper superandum fuit.
10. Diploma dedicationis Cap. la in Eresburg præter alia titulus Imperatoris & Augusti Carolo M. anno V. vel VI. demum Leonis III. P., dati & ita appellati & coronati, suspectum reddit: Vidit hoc Baronius ad An. 799. n. XI. quare pro Imperatore Regem Francorum in margine notat.

Ex Historia Sacra & Ecclesiastica.

1. Epthe filiam suam, Deo precipitanter devotam, revera postea obtulit & mactavit.
2. Non sunt sufficientes cause, quare persequerentur Iosephi de IESU CHRISTO, Lib. Ant. XVIII. cap. 4. edit. Gelenii vel cap. 6. edit. Ruffi: ut Spuriam rejiciamus.
3. Cyrenius, tempore nativitate Christi non fuit Præses Syria & Judææ, sed Procurator Cesaris ad hunc censum.
4. Non tam Adamus, quam ipse Servator noster IESUS CHRISTUS apud Lucam cap. III. vers. 23. & 38. vocatur filius Dei.
5. Dies & Mensis Nativitatis CHRISTI incerti sunt.
6. Studium Propheticum, in Apostolica & Primitiva Ecclesia, multi usus fuit inter fideles, tum inter se, tum ad propagandam fidem. Erat illud occupatum in explicandis & applicandis scriptis Veteris, tum etiam quæ habebant Novi Testamenti. Exercebant id fideles inter se, potissimum in privatis conventibus, ut se erudirent & ad pietatem excitarent. Cuius singulis discrimine, cui donum hoc obtigerat, in privatis hisce exercitiis, licitum erat, quæ habebat ad edificationem proponere, aut de propositis judicare. Vt patet ex cap. XIV. Epist. prioris ad Cor. apud quos Paulus istiusmodi exercitia instituit.
7. Collectio Perioptarum Dominicalium ex Euangelis & Epistolis Apostolorum, quæ præter præter seculo octavo facta est, multum obsuit rei Christianæ, stravitque viam ad ignorantiam illam quæ sequentibus seculis Dei Ecclesiam occupavit. Excussit quippe integra Biblia & Testamentum Servatoris nostri IESU CHRISTI ex manibus Christianorum, ita ut vix pericopa ista rectè potuerint intelligi; multum obsuit etiam rationali cultui, quem Apostolus exigit, fecit enim ut conciones non semper ad statum & conditionem Ecclesie, sed ad calendarium annuatim persicerentur & repeterentur: Quod magis invaluit, cum Epistolæ Dominicales etiam negligerentur.
8. Susceptor Infantis ex baptismo seculo forte secundo ex ratiocinatione introductus in Ecclesiam, nunquam fuit testis baptismi, quod etiam unitas ipsius primigenia inter alia demonstrat.
9. Synodus Nicæna prima XX. tantum dedit Canones, ceteri sunt spurii.
10. Anni Patriarcharum fuerunt XII mensium.
11. Dissidium Chronologicum versus 26. cap. 8. lib. 2. Reg. ex versione Arca Montani. Filius viginti & duorum annorum Achazia in regnando ipsum & anno uno regnavit in Ierusalem. & Cap. 22. v. 1. & 2. ib. 2. Chron. Et regnavit Achazia filius Jehoram Regis Iehuda. Filius quadraginta & duorum annorum erat Achazia in regnando ipsum, & anno uno regnavit in Ierusalem. Sepositis aliorum responsionibus, ut scilicet sit auctoritas sacri codicis, hac ratione tollimus, distinguendo. Achazia filius Jehoram, Regis Iehudæ, qui filius quadraginta annorum erat. Achazia in regnando ipsum, seu dum regnavit Achazia. Rationem temporis monstramus. Jehoram cap. XXI. vs. 20. lib. 2. Coron. dicitur fuisse natus annos XXXII. cum regnaret, aut regnare inciperet. Hos accipe completos. Fuit itaque in anno XXXIII. dum inciperet regnare. Adde annos VIII. completos regimini. Tum mori ejus cadit in annum 41. hisce adde annum unum Achazia, & rectè tunc regni tempore Jehoram dicitur filius 42. annorum.
12. Mundus & vere & autumno potest dici Creatus respectu vero primorum Parentem probabilior est sententia autumno creatum esse.
13. Prima connubia inter fratres & sorores liberorum Adæ non fuerunt dispensatio juris naturæ, nec illa argumentum præbent nunc licita esse.
14. Literas & scribendi rationem cognitam fuisse antediluvianis hominibus probabile est.
15. Carnes edisse ante diluvianos credimus.
16. Scriptorum omnium antiquissimus Moyses est.
17. Principium est

F I N I S.

HONORIFICÆ COMPELLATIONES

Ad

Nobilissimum ac Doctissimum

D. ERNESTUM CASIMIRUM Wasserbach /
Antiquitatis Ruspatores Solertissimum.

MOribus, ingenio, puro quoque pectore Teuto
Teutonici meritò percolis orbis opus:
Arte colis, calamoque struis, scriptisque celebras.

Hinc honor ut *rivus* sic Tibi surgat *aqua*!

*Ita Nobilissimo, Dn. Autori, Amico suo singulari m: mēj
applaudēbat*

WILH. CRAUSEN, J. U. D.
& P. O. Univ. h. t. Rect.

GRande quid aggredieris, dum sero pandere gesta
Herminii, magna dexteritate studes.

Nec minor est virtus, priscorum pandere facta

Quam patrare, diu quæ invidet atra dies.

Est patrare decus; sed fortia facta virorum

Reddere nunc nobis, sedulitatis opus.

Harminio Statuam figis, Monumenta refigis,

Quæ defossa latent tempore, sero doces.

Sicque duo Statuis, primo Schediasmate doctus

Et Monumenta Tibi, Harminioque Duci.

Gratulabundus applaudit

GERH: Von MASTRICHT, Præses.

CUm sua, credo, *suis* bene quadrent *nomina rebus*,

Cur tamen *Ernesti* nomen, Amice, probas?

Harminium Harminio reddis Patriæq; quid inde?

Hermannii nomen debuit esse Tuum.

ARNOLDI BRAND, U. J. D.

ejusdemque in Acad. Elector.

hac Profess. Ord.

G

Quum

a. Alluditur ad vulgatum furuncolorum *πρὸφασιν*, qui post mille prestigias & stupendos labores exantlatos se Thesaurum quidē vidisse, sed canem atrum incubuisse plebeculae fidem faciunt.

b. Emblema Ignorant. vid. Cebet. Tab.

c. Illustriss. Domino Casimiro, Comiti ac Nobiliori Dom. de Lippia, cujus opulentissimo praedio *Schiedt* olim *Schidroburgo*, *Arminioburgum* proximo adjacet.

d. *Emmera* praeter fluens olim *Ambra*.

e. Saltus *Harminioburgo* fere contiguus, quem ab inclementiori caelo quo pro reliquo tractu plerumque turbari dicitur id nomen traxisse verosimile est.

Q Uem toties *Montem* ferro tentavit avaro
Auri sacra fames, tu quoque *Amice* fodis;
Scilicet *Arminium*, non merfam quaeris opum vim
Arminii, invenies mente; Ligone nihil
Arminii si quaeris opes ^a *Canis incubat ater*:
Si Monumentum? Cave, ^b *Sphinx* jacet atra super.
Tu *Sphingem* aggredieris, Tu *Sphingem* sternis *Amice*
Arminium stygiis quae retinebat aquis.
Arminium sibi quem nunc *hic* nunc vendicat alter
^c *Scidroburgiaco* restituis Domino.
Romanos alii Cineres mirentur & urnas;
Arminium ut videas huc quoque *Roma* veni.
Te decus omne manet: Te *Patria* dicet *Amice*
Ipse Te *Arminius*, Te *Nemus* omne vocat.
Ipse Te ^d *Emmerides* dudum *Satyrosque* rigentes
^e *Winterbergiacos* te cecinisse, scias.

Lugd. in Batav.
die 14. Sept.
An. 1686.

Pereximio Eruditissimoque Autori Domino *Wasserbach*,
Amico suo singulari ad ardua quaeris grassanti,
φιλίας ἐνεκα trans mittebat

PHILIPPUS NEUBURG, Illust: C. de L.
p. t. Ephor.

R Ivus aquas veluti variis ex fontibus haurit;
Sic varias artes discere semper amas.
Non Tantum *Themidos* undas haurire proptas
Ast animo facti facta rigare cupis.
Sic Mare *Doctrinae* potes exhaurire labore.
Perge modo; ex rivo fiet & inde Mare.

*Sic amicitia ergo debuit
ut & voluit*

J. C. HACQUENBERG.

Wo der berühmteste Held / Hermien / der Teutschen ehr /
 Der Römer furcht und spott / Der Varus ganzes heer
 Der Teutschen frey'm gemüht
 Und dürstigen geblüch /
 Mit dapftrer listigkeit zu übergeben wüste /
 Wo der / sag ich / gehabt die schawbühn seiner thatt ?
 Wo auch den todten nach die Welt verehret hatt ?
 Das weis Herr Wasserbach !
 Der eignet diese sach
 Sein in Bätterlande zu. Aus lieb Er dies thun muste.
 Nicht als der wahrheit feind / ein slave seiner lust ;
 Vielmehr der warheit hold / die eben dießes wußt.
 Die feind' umbringt Er hier
 Zu seiner stetem Zier /
 Gleich wie Hermien der held / mit bergen / brunnen / flüssen.
 Die alten Catten dort verknüpften ihre macht
 Mit der Eherusker Held im Winfeld / in der schlacht ;
 Ich aber mus nur hier /
 Auch wieder mein begier /
 Von ein'm Eherusker seh'n die feinde weg geschmissen :
 Doch würde etwas thun / wan Zweifel in der sach /
 Was ich mit ruhm thun kan / mit schand Herr Wasserbach.
 (Die / die ihr augen richt'n
 Herumb / und richtig schlicht'n /
 Die werden leicht erfahr'n / was ich sonst sagen wolte)
 Auch Catten setzten dir / Hermien ! die steiner seul ;
 Herr Wasserbach ! Dies hatt zwar ohne alle eyl /
 Zu Ewrem festen preis /
 Und seiner frewd beweis
 Gestellet / aber doch nicht / wie er wolt und solte /

GEORG SCHMIDT
 ein Hesse aus Cassell.

TU Patriæ Pater es, Patriam dum tollis ad astra ;
 Quem tandem Patrem dicis, Amice, Tuum ?

*Hanc debita observantia tesseram Nobilissimo
 Domino Authori adjecit*

JOH. CHRISTOPHORUS Clöpffer /
 Catto - Castellanus,

Geister die nach Ehren streben /
 Hassen bald von Jugend auff
 Faulheit und das Laster • Leben;
 Suchen steh der Tugendt lauff:
 Ihr verlangen ist zu Siegen /
 Keinen Lastern unter liegen.

Wehrter Freundt / jeh dein beginnen
 Zeiget deinen Muth und Sinn /
 Du gedenckest zu den Zinnen

Der beliebten Weisheit hin /
 Zu der Edlen Themis wesen /
 Durch das stäte Bücher lesen.

Recht / so stelle dein verlangen /
 Wie du jeder zeit gethan /
 Wer sich nichts wird unterfangen /
 Kompt zu keiner Ehrendahn /
 Dich wird Ehre bald Ergehen /
 So dich fernere Schweiß wird nehen.

Dieses sehet seine schuldigste Freundschaft zu bezeugen

CHRISTOPH. BERNARD. HARTZEBI
 Juris Prax: Stud: Monast: Westval.

CArmen Amice petis, cum Carmine porrigo Votum,
 Cum Voto pectus, quæ tibi cuncta cape.

*Hæcce Generoso ac Erudito Autori Dn Wasserbach,
 in vera amicitia tesseram gratulabun-
 dus adjicere voluit*

J. B. MARTELS
 à Danckern, Westval.

Cic. de Jul: Cæsare

Dum Pompeji statuas reficis, tuas erigis.

HArminio quantum debet Teutonicus orbis,
 Harminius tantum debet & ipse Tibi,
 Hic, Patriæ oppressæ vires vitamque reduxit,
 Tu, vero Harminio vitam animamque refers:
 Ergo quot Harminius Patriæ Monumenta reliquit,
 Jam totidem laudis sint monumenta Tuæ.

*Fratri Germano ita L. M. Q.
 cecinit Brema*

**JOH: BERNHARD: Wasserbach / LL. St.
 Bardentorf. Westval.**

S Y M B:

Fluminis ritu ferimur.

CARMEN ELEGIACUM

Ad

Illustrissimum ac Generosissimum

DN. CASIMIRUM,
COMITEM ET NOBILIOREM
DOMINUM IN LIPPIA &c.

ITo foras pronis prædatrix natio signis,
HARMINII tribuis quæ tibi signa Ducis;
HARMINIO cœsum testatur *Luppia* Varum,
Illius hoc fufis murmurat unda sonis;
Signavit proprio *Victoria* nomine *Campum*, (a)
Quo victrix jacuit *Roma* supina solo;
Effodiuntur adhuc terrâ victricia Romæ
Tela, triumphali sed superatâ manu:
Teutoburgensis saltus (b) simul ossa reservat
Reliquias Vari, flumina sanguinea.
Et *Mons Harminii* (c) probat hoc ubi tempore longo
Herminii Statuæ fixa Columna stetit.
Bardorum probat id *Pagus*, (d) qui Carmine læto
Herminii, & cecinit maxima gesta Ducum.
Sed quid, ubi steterit? nunc refert, illa columna,
Quæ tulit *Harminio* digna tropæa Duci,
Exhibuit dextrâ gentilem cuius Imago
Lippiacis DOMINIS Principibusque Rosam. (e)

Cum

(a) *Winfeld* de Campo hoc vide Tacit. Annal. lib. 1. cap. 61. (b) de *Teutoburgensi saltu* & *Luppia* vide Tacit. lib. 1. cap. 60. huic vicinus *Rodenbeck* à sanguine Romanorum, quo tinctus olim ita dictus. (c) *Mons Herminii* satis celebris. (d) *Bardentrup* oppidum Lippiense ortum à Bardis, de quibus Tacit. de Morib. (e) Rosam dextra Statuæ Harminii exhibuit vide Crantz. Sax. hodie in signe Comitum Lippiensium & ut *Stella*, *Avis* huic imposita.

Cum sit *Lippiacus Comes* Illustrissimus alter
Harminius nobis, hoc nec honore minor?
 Celsa tot *Harminios* peperit stirps illius orbi,
 Quot comites coluit *Lippia* quotque colit,
 Sub quorum lauris à fulmine Martis, & ævi
 Turbine Libertas publica tuta stetit.
 Virtutis celebris Monumentum nobile figit,
 Quod sua post etiam busta superstes erit.
 Ille suæ saxo firmoque perennius ære,
 Non in Monte, sed in mente sui populi.
VIVAT LIPPIACIS HOC SIDUS AMABILE TERRIS!
VIVAT LUPPIACÆ PURPURA CLARA ROSÆ!
FLOREAT HÆC MEDIAS INTER VARIABILIS ÆVI
SPINAS, A SPINIS CUSPIDE TUTA ROSA!
LUCEAT IN TENEBRIS HÆC MUNDI LUCIDA STELLA!
SIDERAS DONEC TRANSVOLET ALA PLAGAS,
LIPPIACUS DONEC SUPERATIS NUBIBUS ALES,
SUB PEDIBUS VIDEAT SIDERA CELSA SUIS,
LIPPIACI SIT STELLA SOLI ROSA STEMMATIS HUIUS,
FIAT OLYMPIACI DUM ROSA STELLA POLI.

Posuit

E. C. WASSERBACH

